

2025 • 1

LXXVIII. évfolyam • január

művelődés

közművelődési havilap

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Egyed Ákos
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Széman Péter

A szerkesztőség:

Benkő Levente (főszerkesztő)
Balla Sándor
Demeter Zsuzsanna
Péter János
Rostás-Péter Emese

Postacím:

400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 – 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Könczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Nagy Andrea
Nyomdai munkálatok:
IDEA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 5 lej

9 771221 869257 0 1

Tartalom

Benkő Levente: Új esztendő, új tervek 3

enciklopédia

Szabó Réka: Az élesd-révi uradalom levéltári anyaga.
A Mattersburgban található állomány
a Batthyányak élesdi regnálásához köthető 4
Darvas Lőrincz Márta: A csíkkarcfalvi vártemplom 9
Tar Károly: Százéves az Erdélyi Szépmíves Céh (4.)
„Mi lehet szebb, mint nagy elődjünk nyomában járni” 13

emlék-lapok

Borbély Emma: Két világháború és Dósa (Dózsa) Márton 16

színpad

Rostás-Péter Emese: Több szövegben 18

közösség

Borbély Éva: Híres zeneszerzők kedvenc fogásai.
Johann Sebastian Bach sörlevese 21
Szolomájer-Lang Gyopárka: Éljen a szerelem!
Petőfi Sándor látogatására emlékeztek Nagykárolyban 23

hétköznapi hőseink

Cioban Richard Cătălin, Finta Koppány Csaba, Szócs Milán, Vasinca Abigél,
Vlas Raul Gabriel: Csécs Márton Lőrinc, az unitárius esperes 26

Lapszámunk szerzői:

Borbély Emma – nyugalmazott agrármérnök, helytörténész, Kibéd
Borbély Éva – néprajzkutató, magánvállalkozó, Tordaszentlászló
Cioban Richard Cătălin – diák, Torockó
Darvas Lőrincz Márta – művészettörténész, turisztikai szakember, Csíkszentlélek
Finta Koppány Csaba – diák, Torockó
Szabó Réka – tudományos munkatárs, HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont,
Lexikológiai Intézet, Budapest
Szolomájer-Lang Gyopárka – újságíró, Nagykároly
Szócs Milán – diák, Torockó
Tar Károly – író, Lund, Svédország
Vasinca Abigél – diák, Torockó
Vlas Raul Gabriel – diák, Torockó

A címlapon a keresztút ötödik stációja a csíkkarcfalvi vártemplom védőfalában. Lőrincz Márta felvétele. A hátsó borítón a korzikai Tavagna együttes, a kép 2024 októberében készült a marosvásárhelyi Vártemplomban. Fotó: Erdélyi Hagymányok Háza Alapítvány.

Kéziratokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza. Kizárólag géppel írt vagy nyomtatott, valamint Microsoft Word programban szerkesztett elektronikus kéziratokat fogadunk el.

Támogatók:

Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovászna Megyei Művelődési Központ
Kovászna Megye Tanácsa

Médiapartnerek:

Szabadság

Új esztendő, új tervek

Az első és a legfontosabb: boldog új esztendőt kívánunk mindazoknak, akik lapunk, a Művelődés létezését anyagiakkal és tartalmakkal biztosítják, és bármilyen módon, például egy-egy jó szóval támogatják! A második, és ez sem kevésbé fontos, hogy előrejelzések szerint az új esztendő országos szinten takarékosnak ígérkezik.

Nemcsak mifelénk, hanem máshol is. A részletek nem ide tartoznak, mert lapunknak sem tiszte, sem küldetése azt tenni-venni, hogy a makrogazdasági mutatók milyen irányban mit jeleznek előre, s ezek mit vonnak maguk után.

Hiszen lapunk küldetése továbbra sem más, mint kultúrát, közművelődést továbbítani az Olvasók felé. Hadd újságozzam el – ha újság ez egyáltalán –, hogy e tekintetben az egész elmúlt kétezer-huszonnégyes esztendő folyamán, de különösen az év őszén megtapasztaltuk az Olvasók érdeklődését, sőt ragaszkodását. Az Iskola Alapítvány és az Erdélyi Magyar Írók Ligája segítségének köszönhetően Nagykárolytól Cegótelkén, Marosdécsén, Csombordon át Szilágycsehig, Szilágysomlyóig és Déváig volt szerencsénk találkozni olvasókkal, pontosabban olyan emberekkel, akik nem minden nap találkoznak hús-vér Művelődés-szerkesztőkkel, de akiknek a közművelődés iránti érdeklődéséhez kétség nem fér. Öröm volt ott lenni, öröm volt velük elbeszélgetni, öröm volt őket meghallgatni. Ezekből a találkozásokból alighanem kockázatmentesen állapíthatjuk meg: nem igaz, hogy nincs igény a kultúra, ezen belül a magyar közművelődés iránt, mint ahogyan az sem igaz, hogy a nyomtatott betű, egészen pontosan: a papírra, könyvek és lapok, esetünkben a Művelődés lapjaira nyomtatott betű iránt ma már csak az idősebb, mondjuk, ötvenes-hatvanas, s még annál is korosabb nemzedék körében mutatkozik érdeklődés. Ezt éppen azok a szilágycsehi fiatalok, iskolások támasztották alá, akik – a felnőttek mellett – annyian jöttek el az októberi találkozásra, hogy pótpadokat kellett behozni a csehi Magyar Ház előadótermébe. Meg is kérdeztük tőlük, hogy netán a tanár bácsi szabta meg a kötelező jelenlétet, mire azt mondták, hogy dehogyanis. S azt mondták, hogy érdekli őket, mi volt, hogy volt az erdélyi fiatalokkal és diákokkal ötvenhat őszén. Merthogy egy vetített képes előadás erejéig erre is szót kerítettünk, ha már október volt, s ha már oda mentünk. Csombordon vendéglátóinkkal azonmódúlag meg is beszéljük, hogy ez a nemcsak borában, hanem történelmében is gazdag erdélyi-hegyaljai, Árpád-kori település – és környéke, amennyiben máshonnan is bekapcsolódna valaki – megér egy Művelődés-mellékletet. Akárcsak Déva és Cegótelke, ha lesz, mert bizonyosan lesz rá vállalkozó. Hát akkor, nosza!

Ilyen előzmények után úgy advent táján régi barátunk – név és cím a szerkesztőségben – keresett fel azzal az ötletével, hogy mit szólnánk, ha mindazokat az olvasókat, partnereket, intézményeket, akik/amelyek úgymond hivatalból, ajándékba kapják a Művelődést, megkérdeznénk: lenne-e kedvük egy vagy akár több magánszemélynek vagy/és intézménynek a javára kedvezményesen előfizetni a Művelődésre. Hadd jusson el minél többekhez. Decemberi lapszámunk ajándékpéldányaiban rögtön el is helyeztünk egy-egy erről szóló levélkét, hadd lássuk, mi lesz belőle. Márk evangélista írását a fiúról egy másik érzékszervre átültetve merjük feltételezni, hogy akinek van szeme a látásra, az látja szándékunkat, amelynek lényege, hogy egyre többen olvassanak – földimet, Benedek Eleket is idézve s kicsit átírva: fő, hogy olvassanak! A kezdeményezés első csírái a januári fagyban is megmutatkoztak már: az első előfizetők már be is kopogtak szerkesztőségünk ajtaján. Amely mindenki előtt nyitva áll, akinek a szándéka jó.

Nos, mi így vágunk neki az új esztendőnek. Bizodalommal.

Benedek Elek

Az élesd-révi uradalom levéltári anyaga

A Mattersburgban található állomány a Batthyányak élesdi regnálásához köthető

Írásomban a Partiumban fekvő egykori Batthyány-birtok, az élesd-révi uradalom napjainkig fennmaradt levéltári iratanyagának rendezéséről számolok be. Az anyag jelenleg Ausztriában található, a leltározást pedig pályázati keretek között végezzük a Burgenlandi Tartományi Levéltár (Burgenländisches Landesarchiv) és a HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont együttműködésében. A pályázatot az Osztrák–Magyar Akció Alapítvány támogatja. Munkánk egyik első elemeként jelenik meg ez a cikk, amelyben ismertetem az állomány történetét, lelőhelyét, jellemzőit, végül azokat a kutatási lehetőségeket vázolom fel, amelyek ebben az eddig rendezetlen iratanyagban rejlenek.

1. Lelőhely és fizikai jellemzők

Az

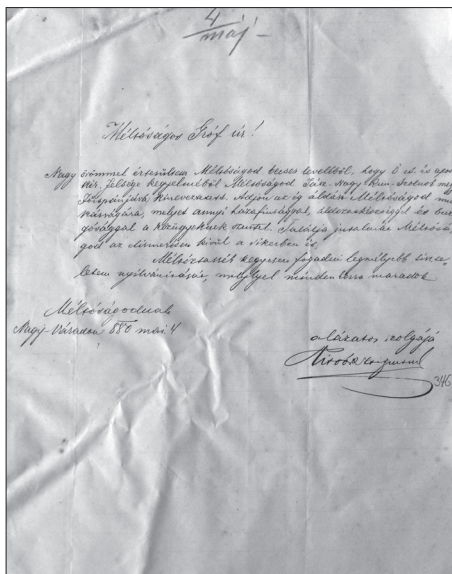
Élesd-Rév uradalom levéltári anyaga a Batthyány családi uradalmi levéltár részeként maradt fenn, amelyet a Burgenlandi Tartományi Levéltárban a Herrschaft Kittsee (köpcsényi uradalom) nevű állomány foglal magában. Az állomány jelzete AT-BLA A/II-5. A teljes családi irattár fennmaradt része nagyjából hatszáz dobozra rúg, amely tizenhat uradalmi levelezés, illetve adminisztráció anyagát tartalmazza. Ebből az Élesd-Rév uradalom eddigi kutatásaink szerint harminc dobozt tesz ki, az anyag mennyisége azonban a kutatás során folyamatosan változik. Legelső látogatásom alkalmával még csak 11 doboznyi anyag volt, majd a pályázatot előkészítő egyhetes látogatásunk alkalmával az Élesd-Rév uradalmi anyagot tartalmazó dobozok száma 15-re nőtt, később pedig, a rendezési munkák kezdetén újabb 15 doboz került elő. Amit tehát eddig biztosan állíthatunk, hogy egyelőre a köpcsényi uradalom egész hagyatéka rendezetlen állapotban van, és az egyes uradalmak fennmaradt iratait még nem sikerült egymástól elválasztani. Ennek okait a későbbiekben fejtem ki.

sérült, erősen szennyezett, általában elmondható, hogy az iratok kissé viseltesek korukhoz képest is, ettől eltekintve azonban majdnem mindegyikük olvasható. Elvértve akad csak néhány, amelyik a háborús hányattatások során elmosódottá, olvashatatlanná vált, vagy szétszakadt.

A pályázati anyag beadása előtt 2024 áprilisában egyhetes felmérést végeztünk annak érdekében, hogy felbecsüljük, mekkora idő- és energiabefektetést igényelnek a leltározási munkák. Eredményeink az akkori tizenöt dobozra vonatkoznak, s ezek szerint az állomány kb. 10 500 írott oldalt tartalmaz – becsléseinkbe az üresen maradt oldalakat nem számoltuk bele –, ennek nagyjából a fele, 5300 körüli a magyar nyelvű oldalak száma, 33 százaléka német és 17 százaléka latin.

2024 őszén újabb két hetet töltöttünk immár az első rendezési tevékenységekkel, ekkor került elő további tizenöt doboz, a fenti számításokat tehát óvatos becsléssel megduplázzhatjuk. A húszezer oldalnyi dokumentumban magánlevelek nem találhatóak, tehát mindezek az akkori mindennapi életet dokumentáló, hivatalos jellegű iratok, misszilisek, számadások.

Az 1700-as években íródott levelek és iratok nagyobb részben latin nyelvűek, de találhatóak köztük szép számmal nyelvtörténeti értékkel bíró közép- és újmagyar kori szövegek is. Az 1800-as

Ritoók Zsigmond levele Batthyány József részére (Ritoók Zsigmond 1837–1905, a nagyváradai ügyvédi kamara elnöke, Ritoók Zsigmond orvos apja és Ritoók Zsigmond klasszika-filológus dédapja)

Becsülevél az élesdi uradalomból

években egyre nőtt a magyar nyelven írott dokumentumok száma, ahogyan a németé is, a 19. század utolsó két évtizedére már szinte minden magyarul volt olvasható. Elvéve még itt is akad német vagy latin szöveg, de a domináns nyelv a magyar, párhuzamosan azzal, hogy a magyar először a német mellett a második, majd kizárólagosan az egyetlen hivatalos nyelv lett, és közben komoly megújuláson esett át a nyelvújítás folyamán.

2. Az iratanyag története

Az első levél írásának idején, 1738-ban az uradalom a Bánffyakhhoz tartozott. A Bánffyoknak címzett vagy általuk írt levelet az anyagban – a jelen pillanatig – egy kivétellel nem találtunk, ez a kivétel is a legelső, 1738-as dokumentum. Az uradalom a Bánffytól az 1770-es években Batthyány József György (1738–1806) birtokába került, akitől a fia, II. Batthyány József (1770–851) örökölte meg, majd ő is fiának, III. Batthyány Józsefnek (1836–1897) adta át. Itt az öröklésben fordulat történt, mivel III. Batthyány József legidősebb fia fiatalon elhunyt tüdőbajban, másik fia pedig a később boldoggá avatott orvos, Batthyány-Strattmann László volt. Az ő történetét ismerhetjük boldoggá avatásán keresztül is. Életét felnőttként részben Köpcsényben, részben Kőrmenden töltötte, tehát az élesdi uradalom – bár hat leánytestvérén kívül hozzá is tartozott – nem az ő otthona volt, mivel ő a fent említett két városban végezte orvosi tevékenységét. Testvére, Batthyány Vilma 1887-ben ment férjhez Bethlen

Aladárhoz, s ezzel a kastély és az uradalom a Bethlen család tulajdonába vándorolt át, és a Bethlen–Batthyány házaspár ott is lakott Élesden – a Batthyányak számozott elnevezését Homonnai Gábortól vettem át.¹ Nem találtunk a Bethlen család tagjainak címzett leveleket – ha léteznek is, hollétük egyelőre ismeretlen előttünk. Így a Mattersburgban található levéltári állomány tisztán a Batthyány család élesdi regnálásához köthető.

Köpcsényt 1864-ben Batthyány Antónia vásárolta meg az Esterházyaktól, és az ottani kastélyban külön helyiséget alakított ki a birtok iratainak tárolására.

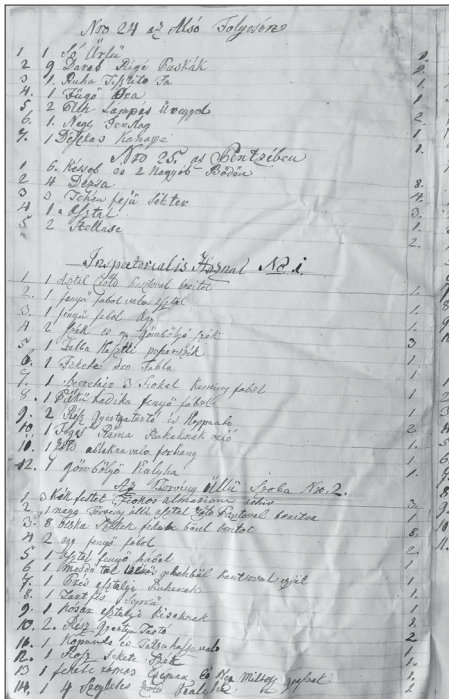
Újabb kérdéskör az állomány történetével kapcsolatban, hogy mindez hogyan kerülhetett Élesdről Nagymartonba. Ehhez egy kis előtörténetként meg kell ismernünk a Batthyány család központi levéltárának kialakulását.

Köpcsényt 1864-ben Batthyány Antónia vásárolta meg az Esterházyaktól, és az ottani kastélyban külön helyiséget alakított ki a birtok iratainak tárolására. Ugyanebbe a helyiségbe szállíttatta át a máshol elterülő Batthyány-birtokok központjainak iratait is, hogy mindent egy helyre gyűjtsön, így a körmendi és lajtafalusi központét, de a

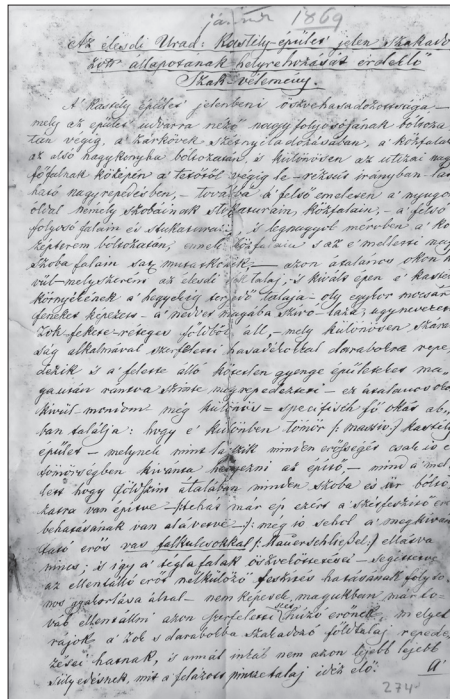
Batthyány család hercegi ágának bécsi kancelláriájáét is.² Feltehetően ekkor kerültek az Élesd–Rév uradalom iratai is Köpcsénybe. Így egy igen jelentős családi levéltár gyűlt össze, amelynek méretei Tobler Felix szerint több száz iratfolyómétert érhetnek el.³

A trianoni békeszerződés értelmében Köpcsény Ausztria fennhatósága alá került. A magyar provenienciájú anyagok későbbi történetére nézve sorsdöntő volt, hogy „Burgenland létrejöttét követően az elcsatolt területeken lévő levéltári iratok további sorsáról nem született megállapodás”.⁴ 1926. május 28-án Ausztria és Magyarország megállapodást kötött az államigazgatás működése során keletkezett, valamint a Bécsben őrzött kizárólag magyar nyelvű iratokkal kapcsolatban, azonban ez a megállapodás nem terjedt ki a megyei, járási és egyéb köziratokra. „Így azok egy része helyben, esetünkben Burgenlandban maradt, egy része pedig – máig pontosan nem ismert és feltárt körülmények között – átkerül Magyarországra.”⁵ Mivel a családi iratok az uradalmakat birtokló családoknál voltak és maradtak, ezek elhelyezésének kérdése sem merült fel 1938-ig.

Burgenland közigazgatásilag megszűnt létezni 1938-ban, az Anschluss után. (Ausztriát 1938. március 12-én annektálta Németország, ezzel pedig Ausztria hivatalosan a náci Német Birodalom részévé vált; az Anschluss német szó jelentése *csatlakozás* vagy *kapcsolódás* – szerk. megj.) A közeledő új háború miatt „több, különösen veszélyeztetett családi és uradalmi, valamint községi és céhlevéltárat – tulajdonosaik egyetértésével – Eisenstadtbba vittek, és ott a ferences kolostor második emeletén a rendtartománytól bérelt helyiségekben helyezték el. Ez a kiterjedt iratmentés döntően Josef Karl Homma (1891–1966) személyéhez és tevékenységéhez fűződik”.⁶ Sajnos a Köpcsényben összegyűjtött tekintélyes családi levelezés esetében nem ez volt a helyzet, ami később igen nagy hátránynak bizonyult.⁷ A következő időszakokról, azaz a második világháború alatti és utáni évekről kevés információ maradt fenn, a Burgenlandi Tartományi Levéltár azonban tájékoztatott minket erről az időszakról. A levéltárnak 1945 óta jelenik meg minden évben az éves beszámolója (Jahresbericht), amelyben 1948-ban tűnt fel az első hír: dr. Batthyány Károly értesítette a levéltárat, hogy a köpcsényi kastély romjai alatt megtalálták az egykori családi irattárat. Az ún. régi köpcsényi kastély 1945-ben bombatalálatot kapott, ennek folytán az alsó szinteken

A tisztántúli nyelvjárás jegyeit mutató kastélyleltár, dátum nélküli irat (a nyelvjárás jegyek például: No. 25. Az Péntzében, 3. Tehén fejű sékter [tehenfejű sajtár], az Inspectorialis Háznál 2. fenyő fából való asztal, 3. fenyő fából, 12. gömbölyű Kalyha, alatta Az Torvény Üllű Szoba No. 2.)

Margittay Gábor uradalmi építész levele a kastélyfelújítási tervetről, 1869

– a rendezés érdekében felvették a kapcsolatot a megfelelő országok levéltáraival.

Tobler szerint¹⁰ 1974-től 1980-ig két romániai ösztöndíjas levéltáros dolgozott a latin, német, magyar és román nyelvű anyagokon.¹¹ Munkájukról sajnálatos módon a levéltár adminisztrációjában semmilyen írásos feljegyzést nem sikerült találni, sem arról, hogy pontosan mennyi ideig dolgoztak ott, sem arról, hogy mi volt a rendezés eredménye. 2024 szeptemberében a dobozok külsején található összes feljegyzést bevezettük egy táblázatba, s valóban a nyomára bukkantunk az egykori rendezési munka részleges eredményeinek. Néhány dobozon római számok találhatóak, és ezekben az írások időrendje a 170 éves periódus során újraindul. A számok mellett azonban nem tüntettek fel semmilyen kategóriát vagy gyűjtési szempontot, egyelőre úgy tűnik, hogy feljegyzések híján ezeket nekünk kell kitalálnunk a munka során. Néhány dobozon rajzolt ábrákat találtunk – a jelölés látható szándékával –, amelyek jelentését egyelőre nem sikerült megfejtenünk.

Az eredeti anyag mennyiségéről is ellentmondó információk állnak rendelkezésre. A levéltár 1969/70-es éves beszámolója egy jegyzéket közöl az ideiglenesen bedobozolt köpcsényi állományokról, s ebben a még külön-külön említett partiumi uradalmak – Élesd, Súlyomkő, Brátka, Rév, Várad,

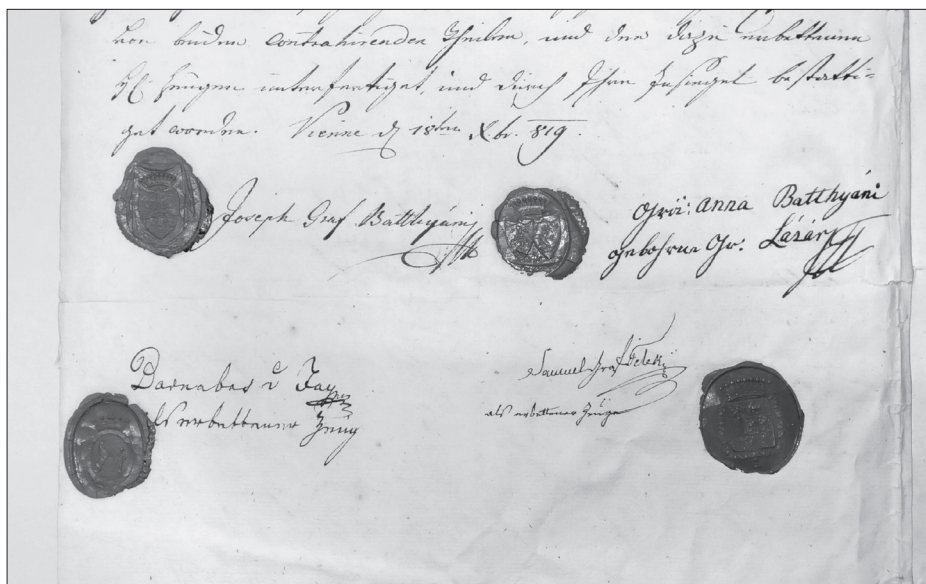
Csarnóháza, Tinód és Dámos uradalmi – összesen 82 (!) dobozt tesznek ki. Az 1975/76-os évi levéltári értesítő már ezeket a falvakat az élesdi uradalom részeként említi – ekkor már 80 levéltári dobozzal számolhatunk, tehát kettővel kevesebb lett időközben. Ekkoriban dolgoztak az állományon a romániai kutatók, később, a kétezres években pedig az egri levéltár munkatársai is. Jelen pillanatban az állomány harminc dobozból áll, ami nehezen egyeztethető össze az egykori nyolcvannal, a különbség okairól azonban egyelőre nincsenek információink.

Annak a harminc doboznak, amelyet a levéltárban átvizsgáltunk, a feldolgozottsági állapota kezdetleges. A bennük végzett kutatást az anyag mérete miatt lapról lapra csak óriási idővesztéssel lehet végezni, mutatók vagy segédletek pedig nincsenek. A körülbelül tízezer oldalnyi közép- és újmagyar kori szöveg gazdag és változatos, mind tartalmában, mind nyelvezetében; értékes iratanyag, amely több nyelvi regisztert örökít meg. Feltárása és hozzáférhetővé tétele több tudományág számára is nagy hasznot hozhat.

3. A feltárás módja

Bár a levéltári feltárás gyakran csak egy rövid regesztában nyilvánul meg, a történészek vagy néprajzkutatók számára nagy segítséget jelent az, hogy a tematikailag rendezett anyagok általában szét vannak válogatva. A kutatást a tematikus rendezés megfelelően előkészíti, lehetővé teszi. A nyelvészek számára ez a típusú rendezés azonban sajnálatos módon nem teszi átláthatóvá a levéltári állományokat, hiszen a nyelvész a dokumentum keletkezési ideje, a beszélő, a címzett és a lejegyző szempontjai felől közelít egy írásos anyaghoz, attól függően, hogy mi a kutatási területe – pl. lexikológia, történeti nyelvtan, történeti pragmatika vagy nyelvjárástörténet. Varga Mónikának, a Nyelvtudományi Kutatóközpont középmagyar kori beszorkányperekkel foglalkozó nyelvtörténész munkatársának a közlése szerint nem egyedi eset, hogy az adatok fellelése óriási nehézségekbe ütközik a levéltárakban: „a szoba jöhető forrásanyag (legalábbis számunkra) gyakorlatilag átláthatatlanul és elszórtan, többek között különböző nemesi családok fondjaiban lappang. Azon belül pontosan nem is mindig derül ki, hogy szűkebben hol lehet.”¹² Ezért született meg 2023-ban az az elhatározás, hogy ezt az anyagot tételes leltárral látjuk el, ehhez szerveztem

Fáy Barnabás, Teleki Sámuel, Batthyány József és Batthyányné Lázár Anna aláírása és pecsétje egy 1819-ben Bécsben kelt német nyelvű dokumentumon

meg a Nyelvtudományi Kutatóközpont munkatársaival és a Burgenlandi Tartományi Levéltárral az együttműködést, akikkel az előkészítő tárgyalások után 2024 májusában sikeres pályázatot nyújtottunk be az Osztrák–Magyar Akció Alapítványhoz a munkálatok elvégzésére.

4. Kutatási tervek és lehetőségek

Az anyagról tételes jegyzéket készítünk, amelyben az érdeklődő kutatók szerző, címzett, keletkezési hely és dátum alapján böngészhetnek a több tízezer irat között. Az érintett kutatási területek elsősorban a történeti nyelvészet, a történelem, a néprajz, a helytörténet, az ipartörténet, a szociológia és a vallástörténet lehetnek. A történeti nyelvészet szempontjából kiemelendő, hogy a magyar nyelv történetének több korszakát is érintik ezek a levelek. A legelső magyar nyelvű szövegek az 1700-as évek közepén, a középmagyar korban keletkeztek, az újmagyar nyelv-történeti kor ugyanis 1772-től kezdődik. A terveink szerint a középmagyar szövegek betűhű átírás után a Nyelvtudományi Kutatóközpont Történeti Magánéleti Korpuszába is bekerülhetnek.¹³

A magyar nyelv fejlődésének kutatásához ez az iratanyag különösen értékes hozzájárulást jelent, amennyiben úgy tekintünk rá, mint egy többé-kevésbé folyamatos társadalmi diskurzusra. Az iratok az 1790-es évektől kezdődően, és tágabb értelemben a következő évszázad második feléig tartó nyelvújítási folyamatot tükrözik, amely kézzelfogható közelségben, a dobozokban szinte

szemmel láthatóvá válik. Bár eddig is rendelkezésünkre állt számos adat a nyelvújítás időszakából a magyar nyelvű korpuszokban, az Élesd–Rév iratanyag különleges értéket képvisel. Ez a szöveggyűjtemény egy olyan beszélőközösség nyelvi folyamatait tükrözi, amelynek tagjai nagyjából ugyanabban a nyelvújításban vagy nyelvújítási régióban élnek. A szövegek nemzedékről nemzedékre öröklődnek, és a beszélők folyamatosan továbbadják a nyelvet és a témákat, így egy különleges szöveg-bázist alkotnak. A leveleket olvasva a szemünk előtt válik a magyar nyelv az ország hivatalos nyelvénél, majd önálló, megújult és a világ bármely aspektusának kifejezésére alkalmas kifejezőeszközzé. Néhány példa éppen a *leltár* szó kapcsán a levelekből: a kezdeti időkben a felvett leltárak címe (az *inventarium*-mal való versenyzés után) *leltár* vagy *lelet tár*, a két *t* ezután rövidül *leletár* formára, majd az *e* hang kiesik, és a szó felveszi mai *leltár* formáját.

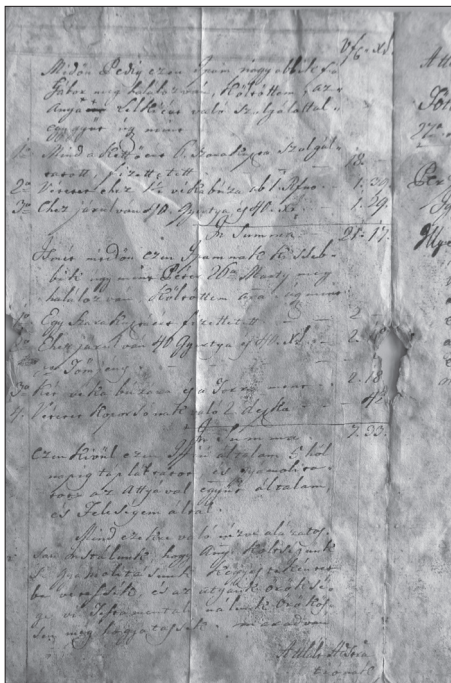
A nyelvújításon túl a magyar nyelv-tudomány szempontjából fontos az í-ző nyelvjárás további kutatása, a Tisza–Körös vidéki nyelvjárás régió történeti vizsgálata.¹⁴ Csúry Bálint szerint Élesd nyelvsziget,¹⁵ azonban a témával kapcsolatos konkrét kutatás még nem készült el. Eddigi megfigyeléseink szerint a levelekben előfordul néhány rendkívül archaikus nyelvi jegy is, amelyek további tüzetes kutatást érdemelnek.

A tételes leltár készítését indokolja az is, hogy a nyelvészeti kutatáshoz elengedhetetlen szempont a levél témája: hivatalos-e vagy magánjellegű, mivel ez más nyelvi regiszter használatát feltételezi. A nyelvjáráskutatás

szempontjából elengedhetetlen az az információ, hogy melyik levél hol keletkezett, ki írta, hiszen számít az adott tájegység nyelvjárása, valamint a beszélő által anyanyelvként elsajátított nyelvváltozat is.¹⁶ Ilyen szempontból különösen fontos adatforrást jelentenek azok a források, amelyek megjelölik a lejegyző személyét – ilyeneket is találtunk –, illetve a periratok, mivel a tanúvallomások sokat megőrizhettek a szóbeli nyelvhasználatból.¹⁷

Történeti szempontból több kutatási ág is igényt tarthat arra, hogy az anyag áttekinthetővé váljék. Helytörténetileg ennek az anyagnak a jelentősége felbecsülhetetlen. Számtalan levél, jogi feljegyzés, folyamodvány, jegyzőkönyv, perirat árulkodik az egykori élesdi járás mindennapjairól, és arról, hogy a környéket hogyan érintette a környező történelem, az úrbéri rendelet, a háborúk, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc, majd az 1867-es kiegyezés lefolyása – megemlíthető például a feljegyzés arról, hogy mit kell adni vacsorára az 1848–49-es forradalom és szabadságharc ott átvonuló katonáinak. A vidék birtokosainak történetét kutatva kiemelkedő a Batthyány testvérek között folyó örökösödési per, amely a 19. század szinte teljes időszakán átívelt, és amely számos iratot tartalmaz. Ide kapcsolódik az a tény is, hogy az egységes sólyomkői uradalom 1807-ben kettévált élesdi és révi uradalomra. Élesd örökösei Batthyány II. József György és testvére, Vince. Ezt a birtokosztályt támogatta meg Batthyány II. József György abban a perben, amelynek iratai itt több dobozt betöltenek, de több utalás található rájuk a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltárában a törvényszéki iratok különböző állagiban is.¹⁸ Ráadásul az uradalom lugasi és révi részét a Zichy család vásárolta meg 1846-ban, ami miatt ők is bekapcsolódtak a Batthyány család örökösödési perébe, több levelet is címeztek a Batthyány család – különösen özv. Tarnóczi Antónia – ügyvédjéhez és a bírósághoz. A révi uradalom mindennapi életéről nagyszámú irat maradt fenn az élesdi anyagban, ugyanakkor a révi fazekasságról igen kevés levél került elő ezidáig, vélhetően amiatt, hogy a 19. század közepén a Zichy család birtokába vándorolt át az uradalomnak eme része.

A Pallas nagy lexikona szerint – amely az iratanyag keletkezésével párhuzamosan készült, tehát épp azokat az időket tükrözi, amikor a levelek keletkeztek – „Élesd kisközség Bihar vármegye élesdi járásában, a Körös völgyében, melynek legcsinosabb és legélénkebb községe, 1739 magyar lakossal, a járási szolgabírói

Némelyik dokumentum súlyosan károsodott az idők során. Képek: Landesarchiv Burgenland, Herrschaftarchiv Kittsee (Köpcsényi uradalmi levéltár), AT-BLA, A/II-5.

hivatal székhelye; van járásbirósága és adóhivatala, bihar-körösvölgyi takarékpénztára, közkórháza, vasuti állomása, posta- és táviró-hivatala és póstatakarékpénztára. Kereskedelme igen élénk”.¹⁹ A települések életét meghatározó néprajzi és ipartörténeti tényező a Sebes-Körös, egyrészt a hegységekbe vajt völgy, másrészt maga a folyó miatt is. A Körössel párhuzamosan épült ki a Kolozsvár és Nagyvárad közötti országos jelentőségű út, amelynek a völgy határozta meg nyomvonalát, illetve később ugyanezen földrajzi tényezők folytán épült ki itt a vasútvonal is.²⁰ A folyópartra épült településeken virágzott a malomipar, a szőlő- és a bortermesztés, valamint a Körös völgye és a Királyhágó révén az uradalom kiemelt központja volt a sószállításnak, sóvámnak.²¹ Kiugróan magas számú jogi feljegyzést találunk a sóvámmal és -szállítással kapcsolatban a legkorábbi iratoktól kezdve. A sókitermelés és a szállítási útvonalak történeti kutatása a történettudomány egyik adóssága,²² de ugyanilyen jelentős történelmi kutatási téma a Sebes-Körös völgyének kultúráközvetítő szerepe.²³ Nemcsak a sószállításnak, hanem mindenfajta kereskedelemnek is erre vezetett az útvonal, bár a Körös áradásaival gyakran elmosta a környéket. E virágzó kereskedelmi élet és a helyi gazdasági ágazatok számos dokumentumot eredményeztek a Batthyányak másfél évszázada során. Találhatunk a bérbe adott malmokról,

borospincékről részletes leltárakat, amelyekben a bérlő számára tételesen felsorolva átadják a malomépület vagy a borospince teljes bútorzatát és felszerelését, sőt, a kastélyépületről is négy-öt leltárt találunk, amelyek nagy részletességgel számolnak be a kastély belső berendezéséről. Követhető az agyag- és kőipar, kőfejtés, a környékbeli üveghuták (Feketeerdő, Súlyomkő) építése, majd működése, bérlőinek és tulajdonosainak levelezése. A társadalomnéprajzzal foglalkozó kutatók szintén bőséges forrásanyagot találhatnak a levelekben: az egyes társadalmi rétegek életének alakulása, a rétegek helyzete, egymáshoz való viszonya, a nyelvészettel karöltve az egyes társadalmi rétegek és a nyelv viszonya is rendkívül értékes nyomokat hagyott maga után ebben az anyagban.

Pályázatunkat egy évre nyújtottuk be, amely alatt a 18. századi levelek rendezését vállaltuk. Szándékaink szerint a munka további részére újabb pályázatot nyújtunk be, és remélhetőleg néhány év múlva arról tudok beszámolni, hogy a leltározás sikerrel befejeződött. Ez idő alatt szeretnénk az iratanyagot minél több kutatási terület számára ismertté tenni, és együttműködni a siker érdekében. A leltározás és az anyag részletes megismerése folyamán újabb és újabb kapcsolódásokat tervezünk kialakítani az iratok származási helyével, a partiumi városokkal és azokkal a kutatókkal, akiknek a már meglévő vagy tervezett kutatásaihoz az anyag hozzájárulhat.

Jegyzetek

- 1 Homonnai Gábor – Józsa Ferenc – Dezső Ilona. *Élesd. Fejezetek a város történetéből*. Élesd, 2017. Homonnai Gábor: Élesd grófjai: a Batthyányak és Bethlen Aladár. *Művelődés*, 2023/1. 19–20. o.
- 2 Tobler, Felix: Grenzüberschreitende Überlieferung am Beispiel des Batthyányschen Familien- und Herrschaftsarchivs Kittsee. In: *Scrinium*, Heft 49, Wien, 1995. 482–483. o.
- 3 Uo.
- 4 Bariska István, Dominkovits Péter, Tilcsik György, Á. Varga László (szerk.): *A Burgenlandban található magyar provenienciájú fondok és állagok 1921-ig*. Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2012. 16. o.
- 5 Uo.
- 6 Uo.
- 7 Tobler, Felix: i. m. 485. o.
- 8 Tobler, Felix: i. m. 482. o.
- 9 Uo. Fordítás tőlem.
- 10 Uo.
- 11 Megjegyzendő, hogy 2023-ban és 2024-ben az állomány akkori 15 dobozát végignéztük lapról lapra, és egyetlen

román nyelvű iratot sem találtunk. A később előkerült dobozokban sincs román nyelvű levél, így nem tudjuk, Tobler 1995-ös beszámolójában a román nyelv mire utalhat.

- 12 Szóbeli közlés, a problémáról bővebben a boszorkányperek részletes nyelvi elemzésében: Varga Mónika: *Kommunikáció és szövegformálás boszorkányperekben*. Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2022. Varga Mónika: Területi és társadalmi beágyazottságról Veszprém megyei boszorkányperek jegyzőkönyvek kéziratai alapján. *Magyar Nyelvjárások*. (A kötet megjelentetés előtt áll.)
- 13 Novák, Attila; Gugán, Katalin; Varga, Mónika; Dömötör, Adrienne: Creation of an annotated corpus of Old and Middle Hungarian court records and private correspondence. *Language Resources and Evaluation* 52, 2018. 1–28. o. Dömötör Adrienne, Gugán Katalin, Novák Attila, Varga Mónika: Kiutkeresés a morfológiai labirintusból – korpuszpépítés ó- és középmagyar kori magánéleti szövegekből. *Nyelvtudományi Közlemények* 113. 2017. 85–110. o.
- 14 Mivel a konferencia, ahol e cikk tartalmát előadtam, Nagyszalontán zajlott, hadd jegyezzem meg itt azt is, hogy a környékbeli í-ző nyelvjárás első komolyabb leírását éppen Arany János készítette el: Arany János: *Az é-t í-re váltó tájszólásról*. In: *Arany János hátrahagyott iratai és levelezése II*. Ráth Mór, Budapest, 1889.
- 15 Csűry Bálint: *A néprajzi bűvárlat módszere*. Turul Szövetség, Budapest, 1936.
- 16 Kocsis, Zsuzsanna. *Kora újkori levéltárak*. Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2020. 153–162. o.
- 17 Varga Mónika. *Kommunikáció és szövegformálás boszorkányperekben*. 247. o.
- 18 Á. Varga László (szerk.): *Az 1918–1919 előtti Erdélyre vonatkozó fondok és gyűjtemények jegyzékei* 17. Békés, Bihar, Csanád, Szatmár vármegyék, Kővár-vidék levéltárai és egyéb magyarországi levéltárak fondjai. A Magyar Nemzeti Levéltár és Románia Nemzeti Levéltára, Budapest – Bukarest, 2017. 224. o.
- 19 *A Pallas nagy lexikona VI. Elektromos hal – Fék*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1894. 14. o.
- 20 Dankó Imre: A feketetői vásár. *Honismeret*, 1992/5. 51–52. o.
- 21 Bakk Antal Pál. *Sószállítás és kereskedelem Erdélyben I. Apafi Mihály uralkodása idején*. 2017. erdelyikronika.net.
- 22 Benkő Loránd: Adalékok a sószállítás régi magyar terminológiájához. In: Bereczki András – Klima László (szerk.): *Ünnepi könyv Domokos Péter tiszteletére*. ELTE BTK Finnugor Tanszék, Budapest, 1996. 65–72. o. Kavecsánszki Máté: *A révi sóvárnak és a Sebes-Körös völgyi sószállítás a kezdetektől a kora újkorig*. A Bocskai István Múzeum Évkönyve III. Hajdúszoboszló, 2016. 196–190. o.
- 23 Jakó Zsigmond: *Bihar megye a török pusztítás előtt*. Sylvester Nyomda, Budapest, 1940. 22. o.

Darvas Lőrincz Márta

A csíkkarcfalvi vártemplom

Cs

íkkarcfalva a köztudatban mostanság leginkább a székelyföldi jégkorong fellegváraként él, a Székelyföldi Jégkorong Akadémia székhelyeként, de Székelyföld egyik legjelentősebb és legjobban karbantartott csíki erődtemplomával is büszkélkedhet. A Madicsa-dombon álló csíkkarcfalvi vártemplom igazi különlegességét a körülfutó erőd falon belül elhelyezkedő kaputorony és a bejárat fedezeteként szolgáló barbakán nyújtja.

Csíkkarcfalva, az egykori egyházközség a pápai tizedjegyzék 1332-es

rovatában Ecclesia Beatae Mariae Virginis néven szerepelt a mai Jenőfalvával, Csíkmadarassal és Csíkdánfalvával együtt. Vámszer Gézánál olvashatjuk, hogy az 1334. évi pápai tizedjegyzékben Szent János („Sancto Johanne”) nevével felszentelt templom a jenőfalvi plébániaként aposztrófáltatott. Karcfalva János Zsigmond adománylevelében 1567-ben, Karchijafalwa alakban tűnt fel először, míg Jenőfalva 1567-ben.

Az erődített fallal körülvett templom a községet napjainkban alkotó két

A csíkkarcfalvi vártemplom szentélye és sekrestyéje, illetve a temetőbe vezető kapu

Nyugatról, az énekes karzat alatti bejáratból feltáruuló belső

fal, Jenőfalva és Karcfalva között magasodó sziklás dombon áll. Az országútról gyalogút vezet fel a domboldalon: az erődfalat délről északra haladva nyugati irányba a régi temető övezi, melynek egyik bejáratánál egy barokk kori, faragott kőoszlopon Mária-szobor emelkedik.

Az erődfal külső oldalát szakaszonként támpillérek támasztják. A kaputoronyban bújik meg a főbejárat, amely a délkeleti oldalon közelíthető meg. A többszintes torony a fal síkjában, de a várfalon belül magasodik az udvaron. A barbakán és a kaputorony alsó szintjének falában mély lőrések nyílnak. A várfalon második bejáratként, nyugatról a régi temetőn keresztül találunk egy kétszárnyú kaput. A kaputornyon belépve először a támpillérekkel megerősített szentély és az árnyaltan volutás oromzatú portikusz tűnik fel. Az erődfal udvar felőli oldalában helyenként síremléklapok vannak befalazva, illetve szabályos közönként faajtós fülkék, melyek a húsvéti

körmenet stációs képeinek védőkeretével szolgáltak.

A harangozótorony építési szintjeit, amelyeket különböző korszakokban emeltek, nemcsak a látszólag befalazott ablakok jelzik, hanem az egyes szinteken alkalmazott eltérő festési stílusok is hangsúlyozzák. A harmadik szinten unikornisábrázolás is megfigyelhető, a következő részen sötét kifestések láthatók, ezt váltja az ötödik szint sarokarmírozása, ahol a befalazott harangablakok körvonala is jól kivehető. A torony ezen a szintjén, a bejárat oldalról vehető jól ki a 18. századi átépítéseket jelző emlékfelirat.

Az udvart körülvevő erődfal gyilokjárós, lőrésekkel ellátott. Fedett famellvédes folyosójára a torony két oldalán lévő falépcső vezet fel. Itt lehet feljutni a torony második szintjére is. A torony jelenleg amolyan múzeumként őrzi, kiállítva, az egykoron itt tárolt tárgyakat, írásos információt is szolgáltatva az érdeklődőknek. Itt látható az 1922-ben öntött harang, továbbá barokk kori

templomi, orgonakarzati berendezések, gyertyatartók stb. Ugyancsak itt kaptak helyet a védőfalba beépített keresztúti stációk képi ábrázolásai, eredeti faldobozukban a torony negyedik szintjén a falra sorbaakasztva. A torony második szintjén nyílik mindkét irányban kijárási a védőfolyosóra. A körbefutó folyosó falában váltakozó sorrendben három típusú lőrésnyílás figyelhető meg. Épségük az utólagos javításoknak, helyreállításoknak köszönhető, ám helyenként a kiegészítés megmutatkozik az eltérő anyaghasználatban is.

Az épületegyüttes udvarán délnyugat és kelet hosszában enyhe északi orientáltsággal áll az egyhajós teremtemplom. A délnyugati sarkon külső feljáróval csatlakozik az épülethez a karzatzeljáró. A templomnak a nyugati oldalon is van bejárata, amely az orgonakarzat alá vezet közvetlenül. Az északi oldalon csatlakozik a templomhoz az oldalkápolna, amelynek jól láthatóan kiugró szabályos része tulajdonképpen

A szentély, illetve a főhajó déli és északi portikusainak kijárata

a szószékre felvezető rövid lépcsős részt takarja. Az oldalkápolna folytatásában, kívülről egybefüggő tető alatt helyezkedik el a kéthelyiséges sekrestye.

Az épület legrégebbi elemeként fennálló szentély külsőleg alig látható mérnöves ablaknyílásaival sejteti korát. A szentély koronázópárkányának vízszintes irányú, motívumaiban ismétlődő festésrészlet is figyelemre érdemes: az okker, vörös színekben uralkodó festés ismétlődő hólyagszerű motívumai között egy hold- és csillagmotívumot kombináló képkocka is megjeleNIK. A szentély déli oldalán, támpillérek közt latin nyelvű majusculás felirat olvasható.

A teremtemplom külsejéről általánosan a 18. századi építkezési hullám olvasható le, habár a nyugati és déli homlokzat volutái inkább szerény imitációknak mondhatók. Az ablaknyílások általánosan szegmens- vagy félköríves záródásúak, mintha a régebbi korok lenyomatait uniformizálni akarták volna.

A mai alakjában látható templom elődjét az utóbbi években folytatott ásatások nyomán 13–14. századnak tartják, első ismert alakjában nyugati toronnyal és nyugati bejárattal rendelkező épület lehetett. A jelenlegi, gótikus formavilágú szentély már a következő építési időszakból származó templom részeként 15. századi bővítés. Az 1444-es évhez kötött építéskor a szentély északi oldalához sekrestyét is csatoltak. A pontos dátumot a templom déli kapujának szemöldökén szereplő évszám adta – három, felül nyitott nyolcas, mely felirat a hajó 1796-os átalakításakor eltűnhetett. A későbbi építések során a hajó támpilléreket és boltozatot kaphatott, illetve a 17. században egy nagyobb területű tornyot állítottak fel, és a hajó déli feléhez oldalkápolnát toldottak.

A következő nagymérvű átépítés 1796-ban következett: a templom nyugati részét és a támpilléreket is elbontották, a hajót meghosszabbították, a régi szentély északi és déli oldalán lévő toldalékok helyére mindkét részen

oldalkápolnákat és egy új sekrestyét építettek. A hajó boltozatos mennyezete síklefedést kapott, a tornyot is megmagasították. A nyíláskeretek ekkor kaptak barokkos formát.

További átépítések, alakítások a 19. századból datálhatók – ilyen volt a déli külső lépcső hozzáépítése a nyugati orgonakarzathoz, valamint a sekrestye részleges átalakítása. A templombelső jelentősebb újításokon 1957–58-ban esett át.

A templomot körülölelő falgyűrű kialakítása a 15–16. századra tehető, ahogyan ebből az időből származtatható a délkeleti kaputorony alsó három szintje is. 1720-ban támpillérekkel erősítették meg a keleti védőfalat és a kaputornyot, barbakánt is emeltek utóbbi elé. A 18. század végén a torony még két szinttel magasodott, és a védőfalat nyugati kapuval nyitották meg. 1846-ban újabb szintet kapott a torony – harangházat alakítottak ki az új szinten –, csúcsíves ablakait is ekkor falazták be. A torony sisakja mai formáját 1922-ben nyerte el.

A védőfal belülről, a falába beágyazott sírkövekkel és a keresztút tizenkét stációjával

A templom belső terében az építkezési időszakok eltérése nyomon követhető a barokk ívvel elválasztott síkmennyezetű hajó és a keresztboltozatos, gyámköves szentély gótikus részleteinek szembetűnésében.

A szentély északi falában kisebb, fiálés szentségtartó látható. Az egyenes záródású fülke díszje a háromkaréjos orommezőt övező fiálás, középen keresztrozsás számárhátív, amelyen

belül ismétlődő motívumok találhatók. A szentségtartó északkeleti szomszédságában lévő gyámkő is kitűnik formájával, mely egy szakállas, fonnott hajú emberfejet mintáz. Az északi falon a hajó fele közeledve látható a szemöldökgyámos, élszedett sekrestyeajtó.

A szentély nyugati boltszakaszán egy falkép látható, mely a keresztre feszített Krisztust ábrázolja, angyalokkal

és a két latorral. A falkép különlegessége a két lator ábrázolása: a megtérő lelkét csecsemőként, míg az elkárhozott lelkét egy elnyűtt férfialakot ránkigáló ördöggel ábrázolta a művész. A szentélyhez tartozhat az a kő keresztelőmedence is, amelyet jelenleg az oldalkápolna bejáratánál állítottak fel. A szentély főoltára neogótikus stílusú, míg a hajót elválasztó diadalív két oldalán felállított két oltár barokk kort idéz.

A diadalív középrészén felül stukkódíszben 1721-es évszámmal, feliratos, püspöki alakos címer látható, mely a karcfalvi származású Mártonffy György erdélyi püspök címere.

A hajó északi falában felül szoborfülke mélyed a falba, benne Mária és kis Jézus szobra. A szoborfülke két oldalán futó felirat a 18. századi munkálatokra emlékeztet.

Az északi oldalon lévő oldalkápolna félkörívesen nyílik a hajóra. Az oldalkápolnában az egykori főoltár kapott helyet, ennek főképe Mária mennybemenetelét, míg oldalképei Szent Istvánt és Szent Lászlót ábrázolják. Általában Mártonffy György püspököt vélik megrendelőnek. A kápolnából egyrészt a klasszicista stílusban megmunkált szószékre is nyílik ajtó, másrészt a sekrestye innen is megközelíthető.

A nyugati bejárat fölött magasodó orgonakarzat vastag oszlopokon és falpillérekén nyugszik, korlátja bábos kiképzésű. Az itt látható orgona Angster József 207. munkája. A pécsi orgonakészítő a karcfalvi orgonát mechanikus rendszerűre építette.

A nyugati kijárattól a várfal nyugati kapujához vezet az út, amely a régi temetőbe torkollik. Jelenleg a várfal külső részén, a kapu két oldalán 19. századi sírkövek, sírkőrészletek láthatók.

Napóra a védőfal külső oldalán. A szerző felvételei

Felhasznált irodalom

Kósa Béla: *Nagyboldogasszony plébánia-templom, Csíkkarcfalva*. <http://lexikon.adatbank.ro/muemlek.php?id=430>

Lestyán Ferenc: *Megszentelt kövek I*. Gloria Kiadó, Kolozsvár, 1996.

Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása*. Európa Kiadó, Budapest, 1990.

Szócs Miriam: *Csíkkarcfalva, római katolikus templom*. In: *Csíki műemlékek 3*. Csíki Műemlékvédő Egyesület, Csíkszereda, 2000.

Vámszer Géza: *A csíkkarcfalvi és jenőfalvi vártemplom*. In: *Életforma és anyagi műveltség. Néprajzi dolgozatok, gyűjtések, adatok (1930–1975)*. Bukarest, 1977.

Csíkkarcfalva. *Római katolikus vártemplom*. In: Weisz Attila: *Száz erdélyi műemlék*. Kolozsvár, Utilitas Kiadó, 2007.

Tar Károly |

Százéves az Erdélyi Szépmíves Céh (4.)

„Mi lehet szebb, mint nagy elődjeink nyomában járni”

Izzalommal figyeltem, mit, hogyan tervezett és vitt véghez Kós Károly, hogy megnyerje az olvasókat az akkoriban is elengedhetetlenül szükséges erdélyi könyvkiadás támogatására.

A sok munka között elrepült 1995 nyara. Esténként, amikor hazaértem, nem a televíziót néztem, hanem a feleségem urnáját, s azon tanakodtunk, hogy menjek, vagy maradjak? Nyugdíjazásom előtt mindig a közszolgálatot tartottam feladatomnak. De rendre elveszítettem családtagjaimat és rokonaimat, unokáim nevelése pedig mindennél fontosabbá vált számomra. Ugyanakkor visszatartott, hogy munkámat, amely a legalázatosabb szolgálat volt, fölöttébb fontosnak és értelmesnek láttam.

Mi lehet szebb, mint nagy elődjeink nyomában járni. Az *Emlékkönyv* összeállításához elolvastam és kijegyzeteltem mindent, amit az *Erdélyi Helikon* és az Erdélyi Szépmíves Céh (ESZC) történetében fontosnak tartottam. Izzalommal figyeltem, mit, hogyan tervezett és vitt véghez Kós Károly, hogy megnyerje az olvasókat az akkoriban is elengedhetetlenül szükséges erdélyi könyvkiadás támogatására. Az emlékkönyvem kiadásának ötletét is tőle kaptam, hiszen rendszeresen megjelentetett ilyen, a céh munkáját ismertető beszámoló-köteteket. A Tabéry Géza által írt olvasmányos beszámoló megvolt a könyvtárban. Az *Aranykönyvet*, amelyben 28 000 magyarországi előfizető nevét közölte, Kiss Jenőnél lapoztam végig, ámulva azon, ahogyan a rangos nagy nevek mellett számos egyszerű iparos, vasutas és sokféle munkás neve sorakozik a céh egyszerű szervezőjének lelkesítő köszönetnyilvánítása után. Amikor 1979-ben megvásároltam Marosi Ildikó: *A Helikon és az Erdélyi Szépmíves Céh levelesládája I–II!* című kötetét, és beleolvastam a különféle levelekbe, majd a helikoni találkozók jegyzőkönyvébe, nem gondoltam, hogy valamikor is hasznát veszem mindennek. Ámulattal olvastam újra a céh újraalakulásakor, akár egy tankönyvet. Érdekelt a céhet kívülről bírálók véleménye,

ezért előszedtem Gaál Gábor és mások írásait is, hogy megközelítőleg teljes képet nyújtsak olvasóinknak a céh fogadtatásáról és működéséről. Kerestem az ellenvéleményeket, a hibákat, azokból okulhat igazán az ember. Felkaptam a fejem a Kacsó Sándor indította Hasznos Könyvtár rövid történetén: a *Helikon* erkölcsi támogatásával tizenhét füzet vagy kiskönyv kiadásaig jutott. Anyagi támogatás nélkül eleink sem mentek sokra.

Újraalakult céhünk élete is az anyagiaktól függött. Nyilvánvalóvá vált, hogy az induláshoz szükséges tőke hiányában, csak az alapító és pártoló tagjaink befizetéseiből kapott pénzből nem sokra megyünk. Hitelre vagy vissza nem térítendő támogatásra lett volna szükségünk. Miután nyomdába adtam hat kötetből álló első sorozatunkat, kiderült, hogy a nyomtatáshoz húsz millió lejre lett volna szükségünk. Szócs Géza révén számíthattunk az RMDSZ támogatására és anyaországi adományokra. Nem avattak be abba, és nem is nagyon érdekelt, hogy miféle más anyagi lehetőségekkel számolhattunk. A céh elnöke az anyagiak intézését szakemberre bízta, feltételeztem, hogy bizonyos befektetésekkel már rendelkeztek. (A Mátyás király utcai épületre, a Fürdő utcai, valamint a sétatéri katolikus házban megnyílt székhelyünkre, valamint más, általam nem ismert befektetésre gondolok.)

A Gloria nyomda jövedelmezőségét nem kockáztathatta azzal, hogy meghittelezi a céh hat kötetből álló első sorozatának nyomtatását. Ha ekkor az RMDSZ vezetői belátták volna, hogy a céh megmaradása közügy, nőtt volna a könyvkiadásunk iránti bizalom, talán hitelt is kaptunk volna. De a Kolozsváron alakult, és már a választáskor a marosvásárhelyi vezetést támogató politikusok segítségével áttelepített Erdélyi Könyves

Marosi Ildikó 1979-ben megjelent kötetének borítója

Céh – amelynek nevét magam javasoltam – mellőzte a hagyományápolás szempontjából fontos céhünket. A régi és nyilván anyaországi segítséggel alakított új erdélyi magánkiadók a maguk pecsenyéjét sütögették. Vezetőik magukat gondolták megváltóknak, „szentek” voltak ők, akiknek – akár az Egyetem utcából elköltöztetett és napjainkban végre visszaállított szoborcsoport alakjai – a humorban gazdag néphagyomány szerint mindig „maguk felé hajlik a kezük”. A nyilvánvaló mellőzést Szócs Géza az Erdélyi Lap- és Könyvkiadó segítségével kiadott egyik könyvünk utolsó oldalán nyíltan kimondta, hogy ez a kiadvány sem az akarnokok segítségével, hanem az akadályoztatásuk ellenére jelent meg. Egyedül a zsoboki tanár korábban írt riportommal népszerűsített Kötő Jóskát sikerült meggyőzőnöm a vezetők közül, amikor aláírta az egyik tagtoborzó körlevelünket.

Bíztam abban, hogy a hitel nem marad el, hiszen mindenképpen kifizetődő vállalkozásnak indultunk. Kós Károly mindössze kétszáz támogatóval vágott bele a könyvkiadásba, de a háttérben olyan jeles és vagyonos emberek álltak, mint Bánffy Miklós, Kemény János és mások. A céh betéti társaságként indult egymillió lejes alaptőkével. Csupán húsz darab, érdeklődő magánembernél elhelyezett részjegy ára négy millió lejt ért, így megvolt az anyagi alap a kezdetekhez, már az első szerző honoráriumot kapott a kiadott regényéért

– Makkai Sándor *Ördögsekér*² című munkájáról van szó. Az induláshoz az kellett, hogy a nyomdatulajdonos elfogadja biztosítékként a Kós Károly által aláírt adóslevelet, amit később összehíthettek, amikor a céh anyagi ügyei biztos, becsületes és kiszámítható módon haladtak. Kós Károly sikeresen megküzdött a jobbról és balról támadókkal. Báró Bánffy Ferenchez írott levelei tanúskodnak erről. Arról panaszkodott, hogy hét esztendőn át minden kezdeményezését megtámadták függetlensége miatt, és nem átalottak zsidókérdést, felekezeti gyűlöletet belekeverni a bojkottálásra biztató felhívásaikba.

Milyen furcsa, hogy valami hasonló történt velünk is, akik az első helikoni találkozó szellemében a romániai magyar kisebbség jövője érdekében a kulturális élet törekvéseire kívántuk helyezni tevékenységünk súlypontját, a népnevelést, az irodalom és művészet kérdéseit egyenrangúnak gondoltuk a politikai célokkal. Az is figyelemreméltó, hogy Kós Károly is újraalakulásról beszélt a céh indulása után a nehézségek és akadályoztatások miatt.

Nem szeretném azt a látszatot kelteni, hogy a céh lábra állításáért semmit sem kaptam. Nem kaptam ugyan fizetést, adományt, díjat vagy kitüntetést, csak az elvégzett munka örömét, valamint megbecsülést, de csakis azoktól, akiket ismertek, akik bíztak bennem. Kedves emlékként őrzöm munkatársaim köszönőlevelét³. És kaptam minden mást, amit nem pénzzel mérnek – ennél többre nem számítottam. Esetleg némi megértésre azért, hogy távozásom után, rajtam kívül álló okokból a megkezdett munkám félbemaradt. Krisztus koporsóját sem őrizték ingyen. A fiatalok, akiket helyembe állítottam, nem érthették be a »dicsőséggel«, amit közügyeink intézői amúgy is elfelejtettek csepegtetni, nekik munkára volt szükségük, amiből megélhetőségüket biztosíthatták. A hétagú hivatal szétszéledt. Az utánuk következők, ideig-óráig dobbantónak használva a céh ügyeinek közmunkában való végzését, enyhén szólva felelőtlenül dolgoztak. Amikor nem találták benne a maguk hasznát, továbbálltak...

A továbbiakban közlöm a leköszönő levelet, amelyet az Erdélyi Szépmíves Céh tagjainak fogalmaztam meg.

„Leköszönő levél az Erdélyi Szépmíves Céh tagjaihoz

Február elején körlevelben, amelyet segítőkész lapok is közöltek, a céh egyik alapító tagjaként intézői minőségben

arra vállalkoztam, hogy fél esztendő alatt irodalompartoló szervezetünk kiépítését szorgalmazom. Most, amikor kilenc hónap után családi okokból megbízatásomat Szócs Gézának visszaadom, kötelességemnek érzem, hogy számot adjak igyekezetemről, eredményeinkről, és a további teendőkről is szóljak. Kilenc hónap alatt gyermek születik. A céh újjászületéséhez sajnós ez az idő kevésnek bizonyult. Legfőbb kitűzött célnak, a céh közgyűlésének összehívását nem értem el, mert ezt kötni kellett egy-két valóban szép és értékes könyv megjelentetéséhez. Eredményeink a következők: az újraalakult Erdélyi Szépmíves Céh első könyvsorozatának négy könyve nyomdába került. Harmadik könyvünk kötött példányai a napokban elkészülnek, megkezdhetjük eljuttatásukat a céh tagságához. A Reményik-, a Bánffy-kötet és az Emlékkönyv a kolozsvári Gloria nyomdában nyomásra készen áll.

A céh működésének alapját a fiókszervezetek képezik. A felbecsült lehetséges fiókszervezeteknek csaknem a fele megalakult, hamarosan összeáll. Könyvadományainkkal mindenütt egy-egy bővíthető kiskönyvtárat alakíthattak ki maguknak. A fiókok megválasztottak küldötteiket a közgyűlésre, folyamatos toborzó munkát folytatnak, és biztosítják számítógépes nyilvántartásunkhoz az adatokat. Felkutattuk és orvosoltuk a céh tagjainak panaszait. Névre szóló oklevélben biztosítottuk tagjainkat arról a jogukról, hogy a jövőben mindig ugyanazon számmal jelölt könyvpéldányt kapjanak. Megnyílt és működik a céh központi, nem kis anyagi ráfordítást igényelt irodája, ahol minden érdeklődő folyamatos eligazítást kaphat a céh ügyeiről. A második könyvsorozatot Lászlóffy Csaba költő, író és szerkesztő vezetésével négytagú szerkesztőség készíti elő a megválasztandó szerkesztőbizottság jóváhagyására várva. Elkészült egyik új emblémánk, jelvényünk. Tartottunk néhány sikeres író-olvasó találkozót.

Munkámban számosan segítettek. Igyekeztem mindenben nyilvánosságot biztosítani kezdeményzéseinknek. Ebben kevés kivétellel segített a hazai magyar sajtó, különösképpen a kolozsvári *Szabadság*, amely rendszeresen közölt az Erdélyi Szépmíves Céh híreiből. Köszönet illeti az EMKE-t, amely elfogadta és támogatja munkánkat. Külön köszönetet érdemelnek mindazok, akik velem együtt önkéntesen álltak a céh mellé, dacolva az évekig tartó mozdulatlanságából eredő rossz hírével: Erdélyi Etelka (Szentjobb), Vida Györgyné és Molnár Kálmán (Szilágycseh),

MAKKAI-SÁNDOR ÖRDÖGSZEKÉR

ERDÉLYI-REGÉNY

ERDÉLYI-SZÉPMÍVES-CÉH
CLUJ-KOLOZSVÁR · 1925

A regény a céh működésének első évében jelent meg

Szegedi László, Kolozsvári Zsuzsanna (Nagyvárad), Röser Ferenc, Takács Csaba, Bánffy István (Kolozsvár), Bendel Márta (Tasnád), Gazda József (Kovászna), Bitay Ödön, Páljános Mária (Sepsiszentgyörgy), Regéczi Éva (Arad), Boros Ernő (Nagykároly), Lendvay Éva, Ménesi Erna (Brassó), Papp Géza (Margitta), Máriás József (Szatmárnémeti), Csepei Mária, Simonfy Irén (Zilah) és felsorolhatatlanul sokan mások. Olyanok, akik hisznek abban, hogy az Erdélyi Szépmíves Céh mindannyiunké, és fontos erdélyi hagyományaink – amit elhanyagolnunk nem szabad – tovább élte-tése mindenképpen érdemes és szükséges. Ez alkalommal mondok köszönetet közvetlen munkatársaimnak: Eszényi Noéminek, aki a közgyűlés jóváhagyásával intézői munkakörömet ezután betölti; Sebestyén Zitának, aki a kolozsvári fiók titkári és pénztárosi munkája mellett állandó szolgálatával a fiók-szervezetek tagjainak érdeklődésére is válaszol, Tar Szilárd Attilának, aki a számítógépes nyilvántartást kidolgozta és vezeti. Gáncsoskodókkal és a csakis saját érdekeikre figyelő értetlenkedőkkel, klikkszellemtől feltüzelt roszszindulatúakkal is találkoztunk, akik sohasem tenni, inkább valakit vagy valakit »enni« akartak. »Magyar átkos« igyekezetükről eredményeink látán fognak leszokni.

A céh tagjainak száma ebben az évben eddig több százzal gyarapodott. Az Erdélyi Szépmíves Céhnek jelenleg 1959 tagja van. Idei bevételeink összege: 5 100 000 lej. Nyomdai

munkákra 4 610 000 lej, adminisztrációra 2 200 000 lej költöttünk. A bevétel-nél nagyobb kiadásokat, a Reményik-és a Bánffy-kötet több millió lej értékű mesterpéldányait, a központi székház felújításának tetemes költségeit Szócs Géza, az ESZC elnöke biztosította.

A céh gyors felfejlesztésére a könyvnyomtatás egyre növekvő költségeivel számolva több millió lejre volna szükségünk. Ne várjuk ezt adományokból, alapítványoktól. Toborozzunk több tagot, kérjük fel intézményeket (magyarországiakat és külföldieket is) arra, hogy fizessenek elő a világpiacnál olcsóbb könyveinkre. A régi céh 28 000 magyarországi pártoló tagot számlált. Mi elérhetnénk a félszázazretet is, ha emlékkönyvünkkel felhívjuk a céh-re a figyelmet. Ezt a könyvet bérmentve összeállítottam és nyomdába adtam. Ennyire futott erőmből. Kérem az előbb-utóbb összeülő közgyűlést, hogy olyan igazgatóságot válasszon, amely a céh építését fokozottabb ütemben folytatja, és a szép kivitelű, drága könyvek mellett nagyobb példányszámú, olcsó kiadásúakkal áll a megmaradásunkat szolgáló népművelés szolgálatába. Ha a Közgyűlés erre érdemesnek talál, a jövőben inkább a külföldi fiókszervezetek kialakításában tehetem magamat hasznossá. Meggyőződésem, hogy az Erdélyi Szépmíves Céh hagyományát éltetni lehet és kell.

Mindannyiunk hasznára.
Kolozsvár. 1995. október 31.”

Meggyőződésem, hogy céhünk a politika áldozatául esett. Már amennyiben politikának nevezhetjük az RMDSZ vezetőinek áldatlan torzsalkodását. Kívülállóként azt tapasztaltam, hogy az erdélyi magyarság politikai képviselőinek bukaresti, kolozsvári és marosvásárhelyi csoportjai között a külső források megszerzéséért folytatott versengés során a tagságot bábszerepbe kényszerítették, miközben a népművelés támogatása – enyhén szólva – háttérbe szorult.

Nem lehet igaz az, hogy Kós Károly nélkül nincs jövője az Erdélyi Szépmíves Céhnek. Az újraalakulásakor nem akadt közöttünk olyan, aki Kós Károly elszántságával és kitartásával irányította volna jobb sorsra érdemes egyesületünket. Szócs Géza dicséretre méltó kezdeményezése – az anyagiak posványában lebegve – visszatetszést keltett.

Ez a nyereségmentes vállalkozás nagyobb figyelmet érdemelt volna 1990-ben, nagyobb figyelmet érdemelne ma, ahogyan a jövőben is. Az Erdélyi Szépmíves Céh a kultúrörökségünk szerves

része, amelyre nagy szüksége van és lesz az erdélyi magyarságnak, ha megmaradásának tényleges feltételeit mérlegeljük. Olyan kezdeményezés ez, amely nemcsak a szellemieket tekintően hasznos, hanem anyagiakban is kifizetődő. Mert ha nincs is Kós Károlyunk, a dolgok ismétlődésének rendjéből eredően a céh – hagyományainak hasznosításával – folyamatosan előbbre léphet.

Az Erdélyi Szépmíves Céh ismételt újraindítását továbbra is igenelnünk és támogatnunk kell, hiszen olyan hagyományt követő vállalkozás ez, amelyből az erdélyi magyarság csakis nyerhet. Az eleink által ebben felhalmozott erkölcsi haszon anyagilag is kiaknázzható, és olyan vállalkozássá nőheti ki magát, amelynek haszonélvezője az erdélyi magyarság kell legyen – és lesz is bizonyára –, hiszen kulturális és civilizációs lemaradásunk megszüntetésében nem sokra megyünk könyveink nélkül. És miközben magunkra gondolunk, adhatunk is valamit, valami egészen sajátosat a világnak, amelynek megbecsülését a magunk erejéből kell elérnünk az elkövetkező – talán javuló – jövőben is.

Jegyzetek

- 1 Marosi Ildikó: *A Helikon és az Erdélyi Szépmíves Céh levelesládája*. Kriterion Kiadó, Bukarest, 1980.
- 2 Makkai Sándor: *Ördögszekér*. Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1925.
- 3 A bordó kartonlapra ragasztott, a céh pecsétjével ellátott, dőlt Garamond betűkkel gépelt szöveget helyettesem, Eszényi Enikő mellett minden munkatársam aláírta. Munkámért senkitől sem vártam köszönetet. Meleg baráti búcsúztatásom meglepetés volt. „Ez-úton szeretnék köszönetet mondani munkatársaim és a magam nevében az Erdélyi Szépmíves Céh intézőjének, az írónak és az embernek, Tar Károlynak. Köszönet mindazért, amit a Céh ügyeiért tett, azért az emberközeli hangnemért, amellyel hozzánk szólt, hitért, amit próbált bennünk éltetni, hogy szembenézni tanítson közönnyel és csalódottsággal. Tette mindezt közös ügyünkért, a szép hagyaték őrzéséért, irodalmunk éltetéséért. Mindezt példás módon. Irányítói tevékenységét, tudását oly módon gyakorolta, hogy öröm volt vele dolgozni. Köszönet mindazért, amit tanulhattunk tőle, hogy megismerhettük szép emberi tartását. Megértésére, kedves humorára éppúgy szükségünk volt, mint komoly céltudatosságára. Egyéniségével többet adott, mint hogy meg lehetne köszönni, de mivel szavainkon kívül nem sok gazdagságunk van, vegye szívesen a köszönetet, amit a szó próbál megközelíteni. Sebestyén Zita.”

Borbély Emma |

Két világháború és Dósa (Dózsa) Márton

Dósa Márton Kibéden született, 1899. november 9-én, jobb módú gazdálkodó családban. Apja Dósa P. János, anyja László Zsuzsánna.

Tizenhét évesen, 1916 őszén sorozták be katonának. Alapkiképzésre Békéscsabára került az ottani katonai egységhez, majd a magyar királyi 38. honvéd tüzérezred katonájaként került a

frontra. Tizedesi rangját egy darutollas sapkás fénykép igazolja, melyen csillogjai és kisezüst kitüntetése is látható. Később lefokozták, feltételezhetően azért, mert egysége részt vett az őszirózsás forradalomban – az elvesztett háború elhúzódása miatt a hazatérő katonák és civilek tüntettek, a katonák a hivatalos sapkarózsát letépték és őszirózsával helyettesítették. Később a magyar királyi szegedi 3. munkásszázadba osztották be. Frontharcokban, tűzvonalban való részvételéről a kapott Károly-csapatkereszt árulkodik. 1923 kora tavaszán került vissza Kibédre, amikor az már Romániához tartozott. Közben ezt megelőzően a román hatóság már kereste, mert tényleges katonai szolgálatra akarták behívni, de ő akkor még Békéscsabán, illetve Budapesten tartózkodott visszatartott katonai állományban. Nem volt román állampolgársága sem, és emiatt ki akarták toloncolni az országból. Május 26-án összeházasodtak Orbán K. Sárával (1927–1990; Kolozsváron hunyt el), így sikerült elrendeznie a honosítást, majd 1926-ban végre megkaphatta a román állampolgárságot. Közben, 1924-ben Kolozsvárra költöztek. Három gyermekük született: Márton (1925–1959), János (1927–1945; Baskíriában, orosz fogságban hunyt el), Sándor (1930-ban született).

1927-ben behívták román katonai szolgálatra, mely zűrös körülmények között kezdődött, mivel késelemmel jelentkezett, besorozási engedetlenség miatt 20 napos fogságra ítélték. Talpraesetségének köszönhetően minden rendeződött, a katonai szolgálat mellett végig dolgozott, és hétvégeken otthon volt a családjával. Közben megtervezte saját házukat, majd felépítette azt. 1929. december 5-én szerelt le.

Közösségi munkákat is felvállalt, és ebben a minőségben sok embertársán, főleg fiatalokon segített, akik faluról költöztek Kolozsvárra és munkalehetőséget

Dósa (Dózsa) Márton és családja, balról jobbra: János, a középső fiú, Orbán K. Sára, az anya, Sándor, a legkisebb fiú, Márton, az apa, Márton (Marci), a legnagyobb fiú

Dózsa Márton tizedes, csillagokkal, kisézüst kitüntetéssel. Képek: a szerző gyűjteménye

kerestek, vagy igazságukat keresték a becstelen munkaadókkal szemben.

1937 és 1940 között ismét Kibédén lakott a család. Ez életük nagyon nehéz szakasza volt megélhetés szempontjából. Az 1940-es esztendő – Észak-Erdély visszacsatolásával – új reményeket hozott a kolozsvári élethez.

Visszaköltöztek. A gondok elviselhetőbbé váltak, a jövőbe vetett hit, a remény gyarapodott.

De jött a második világhégés. Idézem kisebbik fia, Dózsa Sándor idevonatkozó visszaemlékezéseit: „Apámat a második világháború kitörése után, 1942 júniusában mozgósították, de nem harci egységbe, hanem egy budapesti katonai vasút- és hidászszertárban teljesített szolgálatot. 1944. december 23-án a munkatábor területét orosz-román csapatok foglalták el, a katonai tisztseket – apám ekkor címzetes őrmesteri rangot viselt – levetkőztették, menetszlopba terelték, állítólag Temesvár felé, ott volt kialakítva ugyanis egy nagyobb gyűjtőtábor a foglyoknak. Erről egy hazatért munkaszolgálatos értesített minket, de hogy apám milyen körülmények között és hol pusztult el a gyalogos menetelésben, arról nem tudott semmit mondani. Azt megjegyezte, hogy sok fogoly sérülten, megbetegedve pusztult a menetelésben; -24 Celsius-fokos hideg volt, még az eltemetésüket sem engedélyezték a kísérő, fegyveres román katonák.”

Mintha nem lett volna elég az eddig elszennvedett nehézség, a család elvesztette tartóoszlopát is, az édesapát. De a tragédiának még nem volt vége

Sándor tovább mesélt: „Középső bátyámat, az alig 17 éves Dózsa Jánost [...] Kolozsvár 1944. október 11-es elfoglalása után három napra több ezer civil férfivel együtt összefogva elhurcolták orosz

munkatáborokba. Bátyám az Ural lábánál elterülő baskírföldi Asa erdőkitermelési kényszermunkatáborba került, és ott halt meg 1945. április 7-én. Erről a hivatalos értesítést 61 évvel később, 2006-ban kaptam meg a Magyar Vöröskereszt irattárából.”

Megjegyzés: utána néztem, hány magyar áldozata lehetett az Asában működő haláltábornak. Dupka György történész kutatómunkájának köszönhetően találtam adatokat. A történész *Hova tűnt a sok virág* (2013) című könyvében többek között két lágert is említ Asában. Az egyikben 63, a másikban 69 magyar katonasírról számol be. Valamelyikében ott alussza örök álmát Dózsa János. 1998-ban több mázsás gránit emlékművet állítottak az asai tölgyerdőben magyar és orosz nyelvű felirattal: „Itt a II. világháborúban elhunyt magyar hadifoglyok és polgári áldozatok nyugszanak”.

A családi tragédia következő fejezete a legnagyobb fiú, Marci halálával folytatódott, 1959-ben. Tudni kell, hogy a második világháború végső epizódjai Magyarországon és a szomszédos országokban az úgynevezett *szovjet győzedelmes felszabadító harcok* voltak, ami által a Szovjetunió lett az egyeduralmú, mindent elrendelő, megmondó, sarcot húzó nagy testvér.

Marci nagyon jó szakmunkás volt, és igyekezett magát autodidakta módon is képezni. Igazságérzete és becsületessége miatt nem tudta elnézni magas besztásban levő, közvagyonot dézsmáló emberek becstelenségét, melyet ismertté tett a munkahelyén. Sajnos a tanúkat megfélemlítették, és ő igazával egyedül maradt. Munkahelyéről elűzték. A fémipari nukleáris kutatóintézetnél kapott állást. Ide érkeztek a Szovjetunióból használt berendezések, melyeket szét kellett szerelni. Bizonyos, hogy ez alatt nukleáris sugárzás érte, és gyors lefolyású leukémiában néhány hét alatt meghalt – ahogyan többen is rajta kívül. Erről beszélni tilos volt. Marci után maradt özvegye és két árva kislánya. A hivatalosságok közül senkinek nem állt érdekében az igazság kiderítése.

Szerencsésnek mondhatom magam, mert Dósa (Dózsa) Márton legkisebb fiát, a Kolozsváron élő Sándort barátomnak tudhatom, és ezúton is köszönetet mondok neki a sok támogatásért, mellyel éveken át segítette munkámat. Róla röviden csak annyit, hogy több mint ötven évet dolgozott a sajtóban, melyből harminchetet az *Igazság* napilapnál, tizenhatot pedig a *Szabadság* regionális újságnál belső munkatársként.

Őszi rózsás forradalom. Forrás: https://nat2012.nkp.hu/tankonyv/tortenelem_7/lecke_04_021

Rostás-Péter Emese

Több szólamban

Kétezer kilométer választja el őket egymástól: a Franciaországhoz tartozó, magas hegyekkel borított sziget lakóit, és az Erdélyben, a Kis-Küküllő menti dombos vidéken élőket. A korzikai Tavagna együttes és a szászcsávási férfidalárda tagjai a napjainkban egyedinek számító, hagyományos többszólamú éneklésmódot közösen ismertették meg a közönséggel a múlt ősszel, az erdélyi turnéjukon. Öt városban léptek fel, Sepsiszentgyörgyön, Csíkszeredában, Marosvásárhelyen, Kolozsváron és Nagyváradon. A körutat az Erdélyi Hagyományok Háza Alapítvány szervezte, a műsort Kelemen László és Salamon Soma szerkesztették. Egyházi és világi művek egyaránt szerepeltek a műsorban, és mivel templomokban kaptak helyet, a koncerteket a korzikaiak liturgikus énekekkel, a szászcsávásiak pedig zsoldárokkal indították.

régi elnevezését őrzi. Az együttes több mint negyven éve lép fel a világ legkülönbözőbb tájain, a szigetre jellemző többszólamú éneklési módot bemutatva. A korzikai többszólamú dalokat hangszeres kíséret nélkül (a cappella) éneklük, a négy-hat hangú rögtönzött polifóniát a férfiak gyakorolják. A 15. századra, a falsobordone (recitálásra épülő, a 15–18. században Dél-Európában elterjedt stílus) reneszánsz gyakorlatára és a genovai trallalero (többszólamú, hangszerimitációval kiegészülő énekelt népzene) hagyományára vezethetők vissza a gyökerei. A 20. század második felére ez a hagyomány csaknem teljességgel kihalt, mikor több tényező miatt is újraéledt. Caroline Bithell népzenekutató szerint Korzika mindig is sajátos helyzetben volt, hiszen a sziget fölötti fennhatóság a történelem során többször is változott. Az 1760-as évek óta Franciaországhoz tartozik, és a francia fokozatosan hivatalos nyelvvé vált, a korzikai vagy más néven korz nyelv viszont, ez a toszkán aldialektusnak számító, újlatin nyelv, fennmaradt. A mintegy 320 ezres lakosságnak ma körülbelül egytizede beszéli anyanyelvi szinten.

Mivel templomokban kaptak helyet, a koncerteket a korzikaiak liturgikus énekekkel, a szászcsávásiak pedig zsoldárokkal indították.

A korzikai függetlenségi mozgalom eszköze

A Tavagna együttes neve a felső-korzikai (Haute-Corse) egyik kistrégiójának

A korzikai Tavagna együttes több mint negyven éve lép fel a világ legkülönbözőbb tájain

A szászcsávási férfikar: egy énekeszerető közösséget képviselnek

A 20. században a második világháború utáni elnéptelenedés, továbbá a francia kormány érdektelensége az állattartó népesség egyre nehezebb megélhetése iránt felszította az elégedetlenséget a régióban. Az 1970 táján kibontakozó függetlenségi mozgalomban részt vevő fiatalok számára a hagyományos énekek rendkívül fontosakká váltak. Egyrészt azért, mert ezek a dalok korzikai nyelven szóltak, másrészt azért, mert az énekstílus, a Korzikára jellemző harmóniák és dallamok nagyon is különböztek a francia énekek világától. A dalokat, a zenét és a hagyományos kultúra többi elemét arra használták ezek a fiatalok, hogy életre keltsék Korzika különálló identitását.¹ „Azóta a vokális polifónia – különösen a világi paghjella műfaj – a sziget egyedülálló kulturális identitásának jelképévé vált. A nemzeti rendezvényeken a nyíltan politikai jellegű énekek mellett előadott többszólamú dalok Korzika kulturális örökségének legmélyebb – és mélyen helyi – kifejeződéseként jelennek meg.”²

A szászcsávási férfikar többszólamú éneklési módja több évszázados hagyományt követ.

A korzikai függetlenségi mozgalom és az identitás erősítése mellett az 1980-as évek végétől egy másik jelenség

is hozzájárult a helyi énekhagyomány feléledéséhez, elterjedéséhez. Ekkor lett egyre népszerűbb a világzene, és a többszólamúság iránti „kereslet” is kialakult, elsősorban azután, hogy a francia, majd angol, később amerikai lemezkiadónál megjelent, bolgár többszólamú népi énekeket tartalmazó, *Le Mystère des Voix Bulgares* című album elkészítő sikert aratott. A korzikai népi ének is nagy figyelmet kapott, egyre több hagyományörző együttes alakult a szigeten – ebben az időben állt össze a Tavagna is –, és lemezeket kezdtek kiadni, amelyek a nemzetközi piacra is kikerültek. Természetesen ez a folyamat hatással volt a zenére, hiszen főleg a fiatalabbak hajlamosabbak voltak eltúlozni például a „tipikusan korzikainak” tartott elemek használatát, viszont ez semmit nem változtat azon, hogy Korzika sikertörténetnek számít: a sír széléről sikerült visszaállítani egy mára már virágzó zenei kultúrát.

A szászcsávási harmóniások

A szászcsávási férfikar többszólamú éneklési módja szintén több évszázados hagyományt követ. A 18. században kialakult református kollégiumi éneklés folklorizálódott változata a faluban tevékenykedő kántortanítóknak köszönhetően alakult ki. A Szászcsáváson ma működő énekkar tagjai kottaismeret nélkül, hallás után énekelnek, rögtönözve szólamokat alakítanak,

„sékundálnak”, ahogyan itt nevezik ezt az éneklésmódot. A faluban szájról szájról hagyományozódott az Udvarhelyről származó harmóniás éneklés, amit nemcsak megőriztek, hanem az idők során spontán módon alkalmaztak – illetve alkalmaznak ma is – a kedvelt dallamaikra.

A 18. században a református kollégiumok zenei életében áttörést hozott a Maróthi György által bevezetett többszólamú zoltáréneklés, valamint az 1743-ban kiadott Goudimel-féle négy-szólamú zoltároskönyv. „A harmóniás éneklés szokása igen népszerű lett, 1746-ból már a kolozsvári kollégium többszólamú éneklési gyakorlatát igazoló adataink vannak, 1753 óta pedig az udvarhelyi cantus harmonicusként emlegetett többszólamú éneklés is dokumentált” – írja egyik tanulmányában³ Benkő Tímea. Az udvarhelyi kollégiumban tanult Belle József (1780–1850) is, aki Szászcsávásra került kántortanítónak, ő hozta be a Kis-Küküllő menti faluba ezt a Magyarországra átszármazott, svájci zoltáréneklési metódust, halála után fia követte hivatalában és a kórusvezetésben egyaránt. 1837. február 12-ére állt össze úgy a dalárda, hogy a csávási templom avatásán fel is léphettek – tudtuk meg Nyitrai Mariannától, aki a kilencvenes évek végétől számtalan alkalommal ellátogatott a településre, több háznál már szinte rokonként fogadják. Az etnográfus és előadóművész első látogatásai során a helyi, zajosabb sikerű, virtuóz vonósbandára volt kíváncsi, rövidesen azonban egyre nagyobb figyelmet kezdett szentelni a többszólamú (egyházi) és az egyszólamú énekes hagyomány kutatásának. Közel huszonöt év alatt közelről figyelhette meg ennek a térségünkben egyedinek számító éneklési stílusnak a változásait, az áthagyományozódását. Mint elmondta, az udvarhelyi kollégiumból kikerült kántortanítók vélhetően több Kis-Küküllő menti faluban dalárdát alapítottak, így erősítve az egyházi harmóniás éneklést, ami viszont dominánsan Szászcsáváson maradt fenn. Elsősorban azért, mert viszonylag elszigetelt, magyar ajkú településről van szó, másrészt azért is, mert a falu életében a mai napig nagyon fontos az ének, a mulatságok, lakodalmak, a különböző népszokások és a halottkísérés mind a közös éneklés alkalmai, és természetesen az istentisztelet során is férfiak, nők együttesen, polifonizálva énekelik a zoltárokat. Szabó Csaba zeneszerző, népzene kutató, zenetudós (1936–2003) hetvenes évekbeli kutatásai során még arról értesült a helyiektől, hogy a

A korzikaiak és a szászcsávásiak a közös számukat éneklik, hallás után alkalmazkodva egymáshoz. Mindhárom kép a koncertjükön készült a marosvásárhelyi Vártemplomban, 2024. október 12-én.
Forrás: Erdélyi Hagyományok Háza Alapítvány

hagyomány megmaradását valószínűleg az is szolgálta, hogy a 19. század első felében és a 20. század elején a református papok több nemzedéken át egyetlen családból, a jó muzsikusként számontartott Dali családból származtak.⁴ Kitűnő hallású, jó orgánumú énekesek egész sora jellemzett mindig is egy-egy nemzedéket, a jelenlegi felállásban szintén kitűnő hangok szólalnak meg. Nyitrai Mariannától továbbá megtudtuk, hogy az egyes családokban a szólamok is öröklődnek: az Oszváth családban például a mélybasszus szólam öröklődik, Erdős János „Dádá” családjában pedig a magasabb férfi tenor hangszín öröklődött, elsősorban a templomi éneklésben, a közelmúltban elhunyt ifj. Erdős János esetében a kórusban is.

**„Szállt szájról szájra,
apáról fiúra,
fiúról unokára. – Valaki
egyszer beosztotta
a szólamokat hangok
szerint. Azóta így van.”**

A 20. század közepe táján kezdték megismerni a csávásiakat a szűkebb környezetükön túl is, a kommunizmus éveiben a *Megéneklünk, Románia* versenyek rendszeres résztvevői, díjazottjai voltak, ugyanakkor felfigyeltek énekművészetükre a népzene kutatók is.

Szabó Csaba a hatvanas években Dézsi Ferenc helyi zenetanártól értesült a település különleges énekhagyományáról. Kiutazva hallhatta, ahogyan a mezőn dolgozó emberek több szólamban énekeltek, ugyanakkor a vasárnapi istentiszteleteken a közösség többszólamú énekléséről hangfelvételeket tudott készíteni.⁵ A csávási népi ének a csíkszeredai Régizene Fesztiválra is eljutott, a Barozda együttes jóvoltából. Az együttes tagja, a népzene kutató Pávai István írja, hogy a fesztiválon „...a Barozda gyakran erdélyi vonatkozású régizenet játszott népi párhuzamokkal. Így került repertoárra Szabó Csaba szászcsávási gyűjtésének jó néhány többszólamú darabja az 1981. és 1982. évi fesztiválon, s annak rádiós és televíziós sugárzásaiban. A fesztivál krónikájában olvashatjuk: »Műzene és népzene ötvöződésének sajátos esetét tárta közönsége elé a Barozda, amikor a Török bársony süvegem című dalban színpadszerű, élő zenévé tette a Szabó Csaba föltárta szászcsávási népies többszólamúság egyik jellemző darabját. A naiv harmonizálás és a döbbenetesen szép, egyöntetű előadás hallatlan hatást gyakorolt a jelenvoltakra.« [László Ferenc: Régizene – egybeírva. A *Hét*, 1981. június 26.]»⁶ Ugyan ebben az időszakban, a táncház- és a régizene-mozgalom hőskorában járt több ízben Szászcsáváson Boér Károly is, a Marosvásárhelyi Rádió nemrég elhunyt munkatársa, aki 2017-ben

dokumentumfilmet készített a helyi gyülekezetéről.

A kilencvenes évek elején a falu hagyományos cigányzenekara, a Szászcsávás Zenekar/Band hallatlan sikere, tengerentúli turnékkal és állandó magyarországi szereplésekkel némileg háttérbe szorította az éneklő gyülekezetet. A zenekar menedzsere, Szánthó Zoltán karolta fel végül a dalárdát is, és igyekezett megismertetni őket, elsősorban a magyarországi közönséggel. Kicsitől nagyig ma is nagyjából mindenki szépen énekel Szászcsáváson, a női és a férfikar állandó résztvevői a szűkebb-tágabb térségeket megmozgató fesztiváloknak. Az énekhez persze nem fontos a színpad, mint Nyitrai Marianna mesélte, egy utazás alkalmával a „Mócsi” Vass családból négyen az autóban is négy szólamban énekeltek. Szabó Csabának néhány évtizeddel korábban így meséltek a helyiek a többszólamúságnak erről a spontán alkalmazásáról: „– Ezt a hagyományos harmóniát nem a kóruspróbán tanultuk, ott másképp énekelünk. – Az őseinktől maradt reánk. – Amikor a gyermek még kicsi, úgy III., IV. osztályos, már nem primázik, csak a sékundát fújja. – Azóta énekelnek így, mióta a falu született. – Szállt szájról szájra, apáról fiúra, fiúról unokára. – Valaki egyszer beosztotta a szólamokat hangok szerint. Azóta így van.”⁷

Jegyzetek

- 1 Nana Mzhavanadze: *Interview with Caroline Bithell. Geirgian Folklore Magazine.* <https://geofolk.ge/en/article/interviu-gerolain-biteltan/-81>.
- 2 Rosenberg, R. E.: *Review of Caroline Bithell. 2007. Transported by Song: Corsican Voices from Oral Tradition to World Stage. Europea: Ethnomusicologies and Modernities. Current Musicology, 2008/5.*
- 3 Benkő Tímea: *Harmóniás éneklés a reformáció 300 éves emlékünnepe Erdélyben.* In: Kolombán Vilmos József (szerk.): *A reformáció öröksége. Egyháztörténeti tanulmányok.* Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek 24. Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár, 2018. 22. o.
- 4 Szabó Csaba: *A szászcsávási hagyományos harmónia.* In: Uő (szerk.): *Zenatudományi írások.* Kriterion, Bukarest, 1977. 122. o.
- 5 Pávai István: *Szabó Csaba népzene kutatói munkássága.* In: Ittész Mihály – Szabó Péter (szerk.): *Üvegszilánkok között. Szabó Csaba Emlékkönyv.* Cellissimo Zeneművészeti Bt. – Szabó Csaba Nemzetközi Társaság, Budapest, 2013. 277. o.
- 6 Uo. 296. o.
- 7 Szabó Csaba: i. m. 116. o.

Borbély Éva

Híres zeneszerzők kedvenc fogásai

Johann Sebastian Bach sörlevese

Johann Sebastian Bach (1685–1750) zenéje az év bármely hónapjában nyugtatóan hat, azonban a téli ünnepek táján az orgona hangja még ünnepibbé válik. A zene, a gyertyaláng olyan világot terem, amely ha teljes megállásra nem is, de mindenképpen lassításra ösztönöz – talán meg kellene tanulnunk, hogy ne csak akkor húzzuk be a kézféket, amikor már energiakészletünk végére jutottunk, és a levegő után is kapkodnunk kell, hanem akkor is, amikor még nem fulladtunk ki, időt adva magunknak a feltöltődésre. Lassítsunk időközönként, élvezzük a jelent, míg az múlttá nem válik. Ha a pillanat elszáll, már csak az élmény emléke marad. Élményekben gazdagodni a legdrágább kincs, mert azok egy életre belénk vésődnek. Az élmények nem romlanak el, nem szakadnak szét, nem törnek darabokra, még csak el sem vesződnek, hanem az idő múltával még színesebbé, csillogóbbá, értékesebbé válnak.

Amikor múltbéli hírességekre, művészekre gondolunk, általában csak az alkotásaik révén kerülnek a közelünkbe, nem sokat foglalkozunk azzal, hogy ők is hús-vér emberek voltak, a maguk életével, nehézségeikkel, örömeikkel, bánataikkal vagy akár kedvenc ételeikkel.

Bach egy nagy múltú zenészcsalád nyolcadik gyermekeként látta meg a napvilágot, 10 éves kora előtt teljesen árván maradt, legidősebb bátyja gondozásában nőtt fel, aki jómagya is orgonista volt. Megismertette a fiatal Bachot a billentyűs hangszer- és zeneszerzés művészetével, megtanította klavikordon játszani, korabeli nagy zeneszerzők műveivel ismertette meg, teológiára és nyelvekre taníttatta. Bach ügyesen haladt az iskolatanulmányjaival, szépen csengő szoprán hangjának köszönhetően került gimnáziumba, melynek gyermekkorúsába rögtön beavagolták, és

ahol orgonálni is megtanult. Amikor hangja mutálni kezdett, szükség esetén hegedült vagy orgonált, közben az orgonaépítés művészetét is kitanulta. Bátyja támogatása mellett az önművelés igénye és szorgalma volt zenei fejlődésének legfontosabb tényezője. Hosszú gyalogutakat tett meg, hogy megismerje a leghíresebb német orgonisták játékát. Elszántságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy kántorként négyhetes szabadságot vett ki, és több mint 400 km-t gyalogolt azért, hogy a korabeli virtuóz orgonistát, Buxtehudét láthassa.

Amikor jól jövedelmező álláshoz jutott, 1707-ben elvette másod-unokatestvérét, Maria Barbara Bachot, hét gyermekük született. Maria Barbarát a hirtelen halál 1720 nyarán érte, amikor férje a hercegi udvarral két hónapon át Karlsbadban (csehül Karlovy Vary) tartózkodott. Bach csupán hazaérkezése után értesült felesége haláláról és temetéséről. A megözvegyült zeneszerző kiskorú gyermekeivel nem maradhatott sokáig egyedül, következő év végén Anna Magdalena Wilcke énekesnőt vette el feleségül, ebből a házasságból tizenhárom gyermek született. Anna Magdalena férjhezmenetele után is folytatta énekesi pályafutását, a zene iránti szeretetük, a közös zenei érdeklődésük boldog házasságuk alappillére volt. Bach húsz gyermeke közül tíz érte meg a felnőttkort.

Kántori, kamaramuzsikusi és iskolagazgatói feladatai mellett orgonaépítések felügyelésére, a frissen épített orgonák kipróbálására is gyakran megbízást kapott. Egyik alkalommal az egyház állta a munkálatokkal felmerülő összes költséget, beleértve Bach kéthetes szállodai tartózkodását és fogyasztását, amiből kiderül, hogy Bach mennyire szerette a hasát. A feljegyzésekből megtudjuk, hogy két hét alatt egy szobalány 43 napi bérét költötte

A hegedűre írt g-moll szonáta kézirata (BWV 1001)

A zeneszerző egyik kedvenc étele, a sörleves. Borbély Éva fényképe

ételre, 12 napi bérét sörre és nagyjából 5 napi bérét erős italra. Mindezek közül a sörszámlája a legfigyelemreméltóbb: kihasználva a „cég” által fizetett kiszállás lehetőségét, öt sört (500 ml) gurított le naponta, ami egy 18. századi német szemszögéből valószínűleg nem annyira meghökkentő, azonban ha még hozzászámoljuk a pálinkafogyasztását, nyugodtan állíthatjuk, hogy jól érezte magát a munkálatok során.

A sört nem csupán a korszokban, hanem az ételekbe csempészve is szerette. Egyik legkedveltebb és minden valószínűség szerint legfinomabb fogása a sörleves volt, amelyet kenyérral fogyasztott.

Bach kedvenc sörlevese

Hozzávalók:

- 6 szelet bacon szalonna
- 3 evőkanál vaj
- fél kiskanál szárított zsálya
- fél kiskanál kakukkfű

- 1 cikk fokhagyma
- 2 evőkanál liszt
- 500 ml erőleves
- 200 ml sör (barna sör jól talál)
- 1 evőkanál barna cukor
- 1 kiskanál fahéj
- 2 tojássárgája
- 200 ml tejszín vagy tej
- 400 g cheddar sajt
- só, bors ízlés szerint

Elkészítése:

A szalonnaszeleteket megpirítjuk, szalvétára kitesszük. A nyert zsiradékot megolvasztjuk a vajat, rádobjuk a lereszelt fokhagymát, egy kavarási után hozzáadjuk a lisztet, zsályát és kakukkfűvet is. A fűszeres rántáshoz folyamatos kavarási mellett apránként hozzáöntjük az erőlevest és sört, beletesszük a cukrot, a fahéjat, majd felforraljuk. A tojássárgákat a tejszínnel vagy tejjel simára kavarási, a levesbe csorgatjuk. Alacsony lángon sűrűsödésig főzzük. Sózzuk, borsozzuk. Levesszük a tűzről, a reszelt sajtot belekavarjuk. Tetejére apró kockákra

vágott pirított bacont és zöldhagymakarikákat szórunk. Friss kenyérral vagy pirítóssal kínáljuk.

Élete során Johann Sebastian Bach zeneszerzői munkásságát, az emberi örömet és bánatot oly gyönyörűen megszólaltató hangszeres polifóniáit csak szűk körben ismerték, Németország határain kívül alig hallottak róla. Halálakor a helyi újság csupán a 65 éves kántor és a lipcsei Tamás-iskola kórusvezetőjének a haláláról hozta a hírt, különösebb búcsúztatás nélkül hantolták el. Halála után az özvegyen maradt Anna Magdalenát sem kerülte el a kor pártában maradt vagy özvegygé vált nőinek sorsa. Egy évvel férje halála után elszegényedve, koldusasszonyként halt meg.

Ma a világ egyik legismertebb zeneszerzőjeként, a barokk zene legjobbjaként számontartott Bach kottáit halála után csomagolópapírként használták, műveinek egy része úgy maradt fenn az utókor számára, hogy véletlenül egy hozzáértő kezébe került.

Szolomájer-Lang Gyopárka |

Éljen a szerelem!

Petőfi Sándor látogatására emlékeztek Nagykárolyban

A Nagykároly és Vidéke Kulturális Egyesület negyedik alkalommal szervezte meg a Petőfi-ünnepséget és -bált 2024. szeptember 21-én. Idén nemcsak a költő és felesége szerelmét ünnepeltük, hanem a *Nagykároly és Vidéke* című hetilapot is.

Az ünnepség a nagykárolyi Városháza előtti téren kezdődött a kifejezetten erre az alkalomra előkészített rendezvénnyel, amelynek segítségével a jelenlévők visszarepülhettek a 19. század közepére, épp Petőfi Sándor nagykárolyi látogatásának pillanatára. Petőfinek ez a látogatás változtatta meg örökre az életét, hiszen az itteni megyebálon

ismerte meg későbbi feleségét, az erdődi várkisasszonyt, Szendrey Júliát, és itt bontakozott ki az a szerelem, amely a magyar költészetben örökké ikonikus marad.

A múltidéző műsorban a 140 éve megjelent *Nagykároly és Vidéke* című újság története is kiemelt szerepet kapott, a szereplők a legelső cikkekből olvastak fel. Sőt, maguk a nézők is olvashattak a régebbi újságokból, hiszen a városháza előtti téren régi lapszámok hasábjainak másolatai voltak kitéve.

A különleges, az évfordulókra írt színdarab szövegekönyvét Visnyai Csaba

A környékbeli fiatalok műsorukkal a 19. század derekára repítették vissza a nézőket

A zenés-táncos kulturális műsor forgatókönyve kifejezetten erre az alkalomra íródott

és Budaházi Attila készítették el, míg a rendezést Varga Sándor, a Szatmárnémeti Harag György Társulat színművésze vállalta el.

Miután a friss házások szerelmének mindenki tanúja lehetett, Vénig Gabriella, a Nagykároly és Vidéke Kulturális Egyesült elnöke mondott köszönetet mindenkinek, aki az elmúlt harminc évben támogatta a *Nagykároly és Vidéke* hetilapot. „Legfőbb köszönet illesse az olvasókat, hiszen, ha önök nem lennének, és nem szeretnék az írásainkat, akkor a hetilap sem működne” – emelte ki Vénig Gabriella.

Az ünnepség után zártkörű bál volt az egykori Aranyszarvas báltermében. A táncmulatság keretében – amelyen a csíkszeredai Szőcs Lőrinc és zenekara szolgáltatta a talpalávalót – átadták a *Nagykároly és Vidéke* hetilap olvasói által legtöbb szavazatot kapott személynek a Nagykároly és Vidéke Kulturális Díjat, amelyet idén Schuller Helmut tubaművész, a Szatmárnémeti Dinu Lipatti Filharmónia tagja, a több mint 60 gyermeket foglalkoztató Pro Blasmusik egyesület vezetője, oktatója vehetett át az egyesület elnökétől, Vénig

Gabriellától. A díj egy Silimon-Szolomájer Richárd által készített, a Károlyi-kastély egy részletét és az egyesület logóját ábrázoló fadombormű.

Schuller Helmutot Kovács Emőke, a Szatmárnémeti Dinu Lipatti Filharmónia menedzsere méltatta. Egyebek mellett elmondta: a díjazott olyan fiatal művész, aki „mind szakmai, mind emberi értékeivel méltán kiérdemli a figyelmet és elismerést”, és aki nemcsak a zenei világban tündököl, hanem a Nagykároly és vidéke közösségért is áldozatos és példaértékű munkát végez. „Schuller Helmut a Szatmárnémeti Filharmónia tehetséges tagjaként elhivatottan fejleszti hangszeres tudását, amely révén elismert és meghatározó alakjává vált nemcsak a helyi, hanem az országos zenei életnek is. Művészete, amelyet a tuba hangszerén keresztül közvetít, egyszerre képes megidézni a hagyományokat és új utakat nyitni a fiatal zenekedvelők felé. Fiatal kora ellenére már számos kiemelkedő, koncertben és zenekari produkcióban közreműködött, amelyekkel folyamatosan elbűvöli a közönséget, és hozzájárul

Szatmárnémeti kulturális életének gazdagításához” – mondta Kovács Emőke, hozzátéve, hogy „Helmut nemcsak a színpadon érdemel elismerést. Szabadidejét fáradhatatlanul és önzetlenül a közösség szolgálatába állítja. Elhivatottsága a közösség kulturális fejlődése iránt túlmutat a zenén: önkéntes munkájával, szervezői tevékenységeivel és ifjúsági programokban való részvételével rendszeresen támogatja a helyi kultúra fejlődését.”

Köszönőbeszédében Schuller Helmut kiemelte: nagy megtiszteltetés számára, hogy olyan emberek mellett szerepelhetett a neve, mint Bogáti-Bokor Ákosé és Szűcs Józsefé, akiket nagyon tisztel, és akik mindketten ugyanúgy megérdemelték volna a díjat. „Továbbá szeretném felajánlani a díjat az egész egyesület, és főleg a gyermekek számára, hiszen ez nemcsak az én érdemem, hanem legalább annyira az övék is” – tette hozzá az idej díjazott.

Vénig Gabriella, a Nagykároly és Vidéke Kulturális Egyesület elnöke köszönetet mondott mindazoknak, akik a díjra jelölt három személy közül szavazatukkal kiválasztották a nyertest,

Nagykároly a szerelem városa – itt ismerkedett meg Petőfi Sándor és Szendrey Júlia

és azoknak is, akik szakmailag, illetve anyagilag segítettek az ünnepi esemény létrejöttét. Az elnök köszönetet mondott az *1000-szer Júlia* című műsor forgatókönyvének megírásáért Visnyai Csabának és Budaházi Attilának; a rendezésért Varga Sándornak. Vénig Gabriella köszönetet mondott Nagy Zsoltnak és Szűcs Józsefnek a kitartó munkájukért, amivel a próbákon és az előadáson is segítettek az előadás sikerét. Kijárt a köszönet a szereplőknek – Kiss Nándornak, Kiss Dávidnak, Sajtos Armellának, Sajtos Larának, Cosar Vajknak, Csizmár Antalnak, Kun Edgárdnak és a börvelyi Gyöngyvirág Néptáncsoport táncosainak –, amiért lehetővé tették a méltó emlékezést a *Nagykároly és Vidéke* megjelenésének 140., az új, azonos című lap megjelenésének 30. évfordulóján, és amiért felelevenítették Petőfi Sándor és Szendrey Júlia találkozását. Végül, de nem utolsósorban az egyesület elnöke megköszönte a rendezvényt támogató magánszemélyek és cégek önzetlen segítségét.

A kettős ünnepségen nagy számban vettek részt a helyiek és a környékbéliek. Képek: Bart Imre

Cioban Richard Cătălin, Finta Koppány Csaba,
Szócs Milán, Vasinca Abigél, Vlas Raul Gabriel

Csécs Márton Lőrinc, az unitárius esperes

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma a 2016/2017-es tanévben indította a *Hétköznapi hőseink – írjunk történelmet!* elnevezésű kezdeményezését. Ennek lényege, hogy iskolások saját szülőfalujukból mutassanak be olyan embereket, akik bár nem kerültek reflektorfénybe, szélesebb körben az érdeklődés középpontjába, de munkájuk révén sokat tettek a helyi közösségekért, és rendkívüli képességekről, kiemelkedő tulajdonságokról, átlagon felüli jellemvonásokról tettek tanúbizonyságot. A projekt erdélyi lebonyolítója az Erdélyi Magyar Közlemény- és Művelődési Egyesület, ezen belül a Közép-Erdélyi Magyar Művelődési Intézet, résztvevői romániai magyar iskolás csapatok. *Hétköznapi hőseink* című sorozatában a *Művelődés* szerkesztősége a kezdeményezés során eddig született, helytörténeti adalékokat is tartalmazó dolgozatok szerkesztett, esetenként tömörített változatát teszi közzé.

Bevezető

A hős szó hallatán általában a pozitív mesebeli szereplők képét idézzük fel gondolatainkban. Egy olyan tökéletes figurát, amelyet egy tehetséges író a valóság és a fantázia elemeit ötvözve alkotott meg. A hősöknek nincsenek hibáik, a jóság megtestesítői.

Mindannyiunknak volt ilyen kedves mesei hőse, akire hasonlítani szeretnénk volna kisebb korunkban. Mára nem csupán a könyvek hősei, hanem a filmek egyes hősei is hatást gyakorolnak ránk.

De ki az, aki a hétköznapi, valós világban hős lehet? Tökéletes, mesébe illő senki sem lehet, viszont önazonos, talpraesett, tiszta lelkű, követendő példává bárki válhat. A mai világ hőse talán leginkább azért válik nagybetűs hőssé, mert minden erejével azon van, hogy a legjobbat hozza ki önmagából annak érdekében, hogy mások számára hasznos legyen az élete és munkássága.

Az általunk bemutatott modern hős egy követendő példakép, közösségének értékes tagja, aki szerényen és szeretettel fordul az emberek felé. Csécs Márton Lőrinc torockói unitárius lelkész és esperest látjuk ilyennek, ezért dolgoztunk róla szól.

A hajdani és a jelenkori Torockó

Dolgozatunk első fejezetében Torockó múltját és jelenét mutatjuk be röviden. Ez az Europa Nostra díjas¹ falu köveiben, falaiban hordozza a régmúlt és közelmúlt tanításait. Rendhagyó módon a falu bemutatása során elsősorban nem írott bibliográfiái forrásokra hagyatkoztunk, hanem a hétköznapi hősünk elbeszéléseire. A falu bemutatására őt kértük fel, hiszen ismeri ennek múltját, és egy kifejezetten ezzel a céllal készült interjúnk során áttekinthetően végigkalauzolt minket a történelmi korokon, elmondva, hogy ezek a történelmi idők milyen lenyomatot hagytak a falu közösségén².

Nincsenek pontos írott adatok arról, hogy a Fehér megyei falu pontosan mikor létesült. Annyit viszont tudunk, hogy a római korban már lakott volt a vidék – a rómaiak számára vonzó volt ez a régió, mert a környéken van sólólóhely is, Torockón pedig vas található nagy mennyiségben.

A Székelykő a falu egyik emblematikus eleme, amely Torockót és a község másik települését, Torockószentgyörgyöt érinti, e két falu fölé magasodik a maga 1129 méterével.

Egykor a Várkő nevet viselte, mivel a tetején a római korban volt egy vár.

Csécs Márton Lőrinc és felesége, Fodor Lilla Dorottya a csapat 3 tagjával: Szöcs Milánnal, Vasinca Abigéllal és Vlas Raul Gabriellel. Kovács Kinga Tünde fényképe a házaspár otthonában készült 2024. július 15-én

„Rendszeres őrszolgálatot a Székelykő tetején először a rómaiak létesítettek, mert először nekik volt érdekük egymással láncszerűleg összekapcsolni Kolozsvár – Torda – Marosújvár – Nagyenyed – Gyulafehérvár katonai őrhelyeit. Ebben a katonai védelmi övben a Székelykőn tartózkodó őrségnek fontos szerepe volt: innen adtak jelt a tordai – várfalvi – marosújvári és nagyenyedi castrumoknak. Ha meggyújtották a jelzőfákat s a fellobanó tűz csillogását, füstjét a castrumok meglátták, a táborhelyek katonái azonnal harci készenlétbe álltak, mert tudták, hogy ha jeltűz ég a Székelykőn, veszély közeledik.”³

A rómaiakat szláv népek váltották fel, „szláv szó a Torockó helységnevének is, amelyet régen (és helyesen) így írtak és mondtak ki: *Toroszkó*. Ez a név két részből áll, egyik az alapszó: *troszk*, ami vaskövet, vassalakot jelent; másik a szláv *ow* képző, mely a magyar i vagy s képzőnek felel meg s azt jelenti,

hogy: valamiből való. A *t* és *r* hang egymás mellett a magyarban hangtorlódást képez, miért is a könnyebb kiejtés kedvéért egy *o* hangot mondtak közébe, így: *Toroszkow*. Ebből lett idővel a szózáró *w* mássalhangzó lekopása után: *Toroszkó*.

Hogy a Torockói megalapító szlávok pontosan melyik helyre telepedtek le, azt ma már nem lehet megmondani. Valószínű, hogy részint a mai Tölgyes erdőben, részint a Podmankó aljához nyúló völgynek Egres és Hamvas nevű területein s Remetében rejtettek el; s itt és ők kezdték meg a vasbányászatot. A völgyben semmi esetre sem lakhattak, mert az akkor a mainál bővebb vizű Nagypatak árterülete lévén, állandó tartózkodási helyül nem lehetett alkalmas. Mi lett e szláv őslakoságnak sorsa, nem tudjuk. A honfoglaló magyarságnak betelepülésekor még itt voltak; a máig fennmaradt szláv helynevekre még ők tanították meg a völgynek

új urait. Aztán kipusztultak, illetőleg beleolvadtak a magyarságba.”⁴

A honfoglaló magyarok telepedtek le a szlávok helyén, közülük is pontosabban az Ákos nemzetség népesítette be ezt a vidéket, és velük kezdődött el az a folyamat, ami most, napjainkig is tart. Mindkét település (Torockó és Torockószentgyörgy) a középkori jogrend szerint élte a mindennapjait, amely értelmében a földesúr elvárásaihoz igazodott a helyi közösség. Ilyen földesúri rangot töltött be a Toroczkai család, amely az 1241-es tatárjárás után saját várat épített, ezzel létrehozva Torockószentgyörgy faluját is. A szentgyörgyi főurakhoz tíz falu tartozott, például Nagyenyed irányában Torockógyertyános vagy Bedellő, ezek az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc idejéig a főúri birtok részét képezték.

**Szentgyörgy vára
a 13. században épült, két
különböző szakaszban.
A vár két részből állt:
egy kisebb tornyos
udvarból és egy nagyobb
épületrészből.**

Szentgyörgy vára a 13. században épült, két különböző szakaszban. A vár két részből állt: egy kisebb tornyos udvarból és egy nagyobb épületrészből. A vár építését a jobbágyok végezték, akik egy mester irányítása alatt dolgoztak. A mész fontos szerepet játszott az építkezésekben, hiszen a kőfalakat mészből és homokból készült habarccsal kötötték össze. A mész oltása során kémiai reakció lépett fel, amely erős kötést hozott létre a kövek között. Ezt a folyamatot régi módszerekkel végezték, amelyek a mai modern építkezési technikáktól eltérők voltak. A 18. században a várat szétlőtték, de a romok még ma is állnak, részben a mészhabarcs miatt, amely rendkívül tartós volt. „A Thoroczkai család által folyamatosan lakott várat 1704-ben Tiege báró osztrák csapatai vették ostrom alá, ágyúval lövették, majd elfoglalták és felrobbantották. Ezután a vár elhagyatottan, lakatlanul állt és pusztulásnak indult.”⁵ Az építmények fennmaradásának egyik titka az volt, hogy a kőfalakat és habarcsot szakszerűen kezelték.⁹

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idejéig tehát a környék főúri birtokhoz tartozott, mind Torockó, mind pedig Torockószentgyörgy.

Finta Emese Erzsébet torockószentgyörgyi unitárius lelkész Cioban Richard Cătălinnal beszélget. A kép a lelkész otthonában készült 2024. április 18-án. Finta Koppány Csaba felvétele

A község egy része jobbágyországban volt, de a település rendelkezett kiváltságokkal is. A társadalom egyedi színfoltját a bányatulajdonosok képezték, de társadalmi helyzetétől függetlenül mindenkinek kötelessége volt bizonyos mennyiségű adót fizetnie, és a hűbéri viszonyok normáit szem előtt tartva élnie.

A két település közül Szentgyörgy az, amely jobban megszenvedte a történelem viharait. Például az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc során Szentgyörgyöt felégették, Torockót viszont nem. Részben azért, mert az utóbbi gazdagabb település volt, így a hadisarcot kifizették; illetve a szűk völgyben fekvő Torockó könnyebben védhető volt, két irányból is meg lehetett közelíteni: vagy a Kőköznél (Nagyenyed irányából), vagy pedig Borrév felől (az Aranyos, Torda irányából). Itt a bányászatnak köszönhetően fegyvereket is készítettek.

Amikor 1848-ban jöttek az ellenséges hadak, mindkét település hadisarcot fizetett, majd a seregek elvonultak. Egy évre rá viszont visszajöttek, és bár Szentgyörgy kifizette a sarcot, a kövek nagy részét lemészárolták, azután pedig a falut felgyújtották. Torockó egy hadicsellel eljátszotta azt, hogy már megérkeztek a védelmet nyújtó katonák, ezzel pedig nyertek egy napot – ez idő alatt pedig tényleg megérkezett a segítség.

Torockót tehát nem kellett újraépíteni az ellenséges katonai pusztítások

miatt, itt a legnagyobb veszély a tűzvész volt, mert a házakat, a portákat úgy építették fel, hogy ha egyik helyen kiüt a tűz, akkor nem lehet megállítani, és könnyen elpusztítja a teljes falut – a régi házak ugyanis nem kőből és téglából, hanem fából készültek. Egy ház legalább két részből állt, a konyhai részben látni lehetett a padlást is. Nem volt a háznak kéménye, hanem a nyitott tűz füstje a padlásra szállt fel, így elősegítve a gerendák és a padláson tárolt ételek tartósítását.

**A szűk völgyben fekvő
Torockó könnyebben
védhető volt, két irányból
is meg lehetett közelíteni:
vagy a Kőköznél, vagy
pedig Borrév felől.**

A bányászok és a földművesek kőfalakat építettek a telkeik elválasztására, ezek gyakran a mezőgazdasági munkálatok során felszínre került kövekből készültek el. Torockó területén nem volt a szentgyörgyi várhoz hasonló, védelmi célokat ellátó építmény, viszont régen a falu utcájához mérten magasabban álltak a falu központjában levő templom falai, ezek is fel tudták tartóztatni kis időre a közeledő ellenséget.

A mai korban a települések két fő bevételi forrása a turizmus és a mezőgazdaság lett. A két tevékenység nem verseng egymással, hanem kiegészíti egymást. Szentgyörgy mezőgazdasági tevékenysége erőteljesebb, míg Torockó a turizmusból él jobban.

A hétköznapi hősünk élete és munkássága

Csécs Márton Lőrinc 1987. július 29-én született a Maros megyei Szabédon. Itt töltötte a gyermekkorát, ide járt általános iskolába is. Miután befejezte a nyolc osztályt, felvételizett az akkor még a Kolozsvári Unitárius Kollégium nevet viselő János Zsigmond Unitárius Kollégiumba. Sikeres érettségi vizsga után ugyanazon a nyáron, 2005-ben felvételizett a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet unitárius fakultására. Úgy véli, hogy nem hivatalosan még most is végzi a tanulmányait, ugyanis hivatása nemcsak folyamatos munkával, de tanulással és törekvéssel is jár.

A lelkészé válás folyamata számára egy régóta érlelődő döntés eredménye volt. Gyerekként kacérkodott azzal, hogy felnőttként orvos vagy állatorvos lesz, de ahogyan ő fogalmazta meg nekünk az interjúban: „érdekelt mindig az is, ami nem mérhető, ami a látható valóságon túl van, de mégis valóság, az, ami az irodalomban, a szövegekben, a beszédekben, a viselkedéskultúrákban benne van. A szemmel nem látható is érdekelt. Az volt a döntő, hogy ezek a valóságok, ezek az erők, amelyek a világot fenntartják, mozgatják, ezeknek a megértése örökös kihívás, és így mindig van feladat.” Kíváncsi természete is hajtotta, mint megtudtuk tőle, „a nem mérhető, de mégis tetten érhető valóságnak a megértése, annak közelebb hozása” is motiválta munkája során.

Lelkészként is, vallástanárként is ismerik a helyi gyerekek, hiszen az iskola elemi és gimnáziumi tagozatán is ő tartja az unitárius vallásórát, elmondása szerint „hol tanterv szerint, hol pedig felismerve, kikutatva azt az életszerű kérdést, amiről beszélni kell”.

Mielőtt a községbe került volna, három évet Marosvásárhelyen volt segédlelkész, majd 2012 októberében megürült a torockói lelkészi állás, novemberben pedig pályázatot (iratcsomót) lehetett beadni az állás elfoglalásáért. A község őt választotta meg új vallási vezetőnek. Mosolyogva idézte fel ideérkezése napját: „2012. december 9-én volt a leghitványabb időjárás, a legnagyobb havazás”, a másfél óra

Székely Erika Ildikó iskolaigazgató és Vasinca Abigél, Finta Koppány Csaba, valamint Cioban Richard Cătălin. A fénykép a Torockói Sebes Pál Általános Iskola udvarán készült 2024. június 21-én. Kovács Kinga Tünde felvétele

alatt könnyedén bejárható utat több mint három óra alatt tette meg.

Jelenleg „ahogyan csak lehet”, igyekszik bekapcsolódni a helyi közösség életébe, így látja saját maga, no meg általánosan egy lelkész feladatköreit és közösségi szerepét: „Igyekszem betölteni a saját kompetenciáimat, és csak akkor lépem át a saját határait, illetve mindazt, ami az én csomagomba beletartozik, ha már senki más nincs, aki képviselné azt, aminek meg kellene történnie. A közösség élő lelkiismerete is akarok lenni. Eléggé szerteágazó az, ami lelkészként az emberre rátevéődik [...], a munkaköréhez, a vállalásához hozzátartozik a lelki élet, a liturgikus élet, a szellemi élet egy szelete, de a közösségszervezés, az épületjavítás, az erdőgazdálkodás, a pénzügyvitel és az adminisztráció is, tehát a lelkész titkárnő és főnök is, úr és szolga is egyben.”

Lelkészként volt egy nagy kitűzött célja, mégpedig az, hogy a torockói ember, a torockói közösség elfelejtett régi önmagát találja meg, az egykori rendkívüliséget próbálja visszahozni: „Az, hogy az embereknek az öntudatát visszaadjuk, hogy ne csak sodródjunk, hanem tudjuk, hogy épp az életfolyó melyik szakaszán vagyunk, hogy tudjuk,

merre tartunk, ne csak hánykolódjunk. Nem egyszerű feladat ez, mert ugye az emberekre nem lehet ráparancsolni, hogy »na most gyertek, menjünk együtt«, hanem valamilyen szinten vonzóvá kell tenni mindezt [...] Tehát ez volt a nagy általános kép: visszatalálni az elfelejtett önmagunkhoz, azért, mert ez egy olyan mérce, amiből ki lehet indulni. Tehát van benne büszkeség, van benne öntudat, és van benne céltudatosság.” A prédikációit is az ihleti, hogy „látó szemekkel” jár-ke a világban, jelen van a pillanatban és a közösségben.

„A közösség élő lelkiismerete is akarok lenni. Eléggé szerteágazó az, ami lelkészként az emberre rátevéődik.”

Egyik legsikeresebb projektjének a *Részletekbe merülve* nevet viselő beszélgetéssorozatot tartjuk, amely a régióban hangsúlyos kulturális szerepet betöltő Duna Házal karöltve valósult meg. A főként felnőtteket és fiatalokat

megszólító esemény lényege, hogy az unitárius egyház tanításainak, a Biblia és a káté tükrében alkalmuk legyen mélyebben elmélyülni egy-egy témakörben, kérdezni és gondolatokat megfogalmazni ezekkel kapcsolatosan – hiszen a templomi istentiszteleten erre nincsen lehetőség. A havonta megrendezett alkalmak azt szolgálják, hogy az ifjak és a felnőttek a konfirmáció után elgondolkodjanak a vallás dolgain, elmerüljenek bizonyos kérdésekben, és élő, személyes kapcsolatot tartsanak fenn a gyülekezettel azáltal, hogy aktívan részt vesznek ezeken az alkalmakon.

Beszélgetésünk végén arra kértük a lelkész urat, hogy üzenjen valamit a mai fiataloknak. Saját tehetségük felismerésére buzdítja őket, arra, hogy ne vegyenek mindent készpénznek, nézzenek utána a dolgoknak, tegyenek föl kérdéseket. A fiatalok tudását a hasznos beszélgetések nagyban gyarapítják, ahogyan az olvasás is. Szerinte e kor fiataljainak egyik legnagyobb kihívása, hogy úgy tartsanak lépést a világgal, hogy megmaradjanak annak, amik, tehát „legyenek nyitottak, tudatosak, és éljenek a jelenben”.

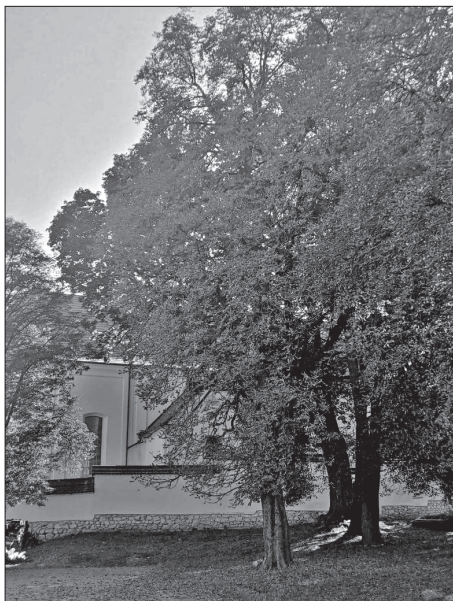
És hogy miben rejlik egy közösség értéke? Maguk az emberek, és ezen túl a szellemi, lelki hagyaték, amelynek birtokosai.

Mások tükrében

Interjúalanyunktól megkérdeztük, szerinte hogyan látják őt az emberek. Úgy véli, hogy – mint ahogyan általában lenni szokott az életben – a róla alkotott képet több tényező is befolyásolja, például az emberek aktuális hangulata. Nem az a legfontosabb számára, hogy mások tetszését elnyerje, hanem hogy hitelesen szolgálja a közösség javát. Ebben a fejezetben arra keressük a választ, hogy hogyan jellemzik ő a hozzá közel állók némelyike: felesége, lelkésztársa és a helyi iskola igazgatója.

Fodor Lilla Dorottya, a feleség

Fodor Lilla Dorottya Kolozsváron született, de kalotaszegi és torockói gyökerekkel is rendelkezik. Gyerekkorában zeneiskolába járt, ahol a zene iránti szeretete kezdett kibontakozni. Jelenleg a kolozsvári Transilvania Filharmonióban tevékenykedik brácsásként, ami lehetőséget biztosít neki arra, hogy zenészként kifejezhesse magát; emellett pedig hegedűt tanít gyermekeknek, ami nagy öröm és kihívás is neki egyben.

A torockói iskola udvara és az unitárius templom. Kovács Kinga Tünde fényképe

Az esperes úrral már iskolás koruk óta ismerik egymást, első gyerekkori emlékei róla olyan eseményekről származnak, ahol a fiatal Csécs Márton nagyon szép szavatokkal örvendeztette meg a hallgatóságot. Szavalóversenyeken is részt vett, kiemelkedően szerepelt, és sokan felfigyeltek a szép hangjára.

**Hitvесе igyekszik
mindenben a társa lenni,
a családi programokat
a közösség, az egyház
eseményeihez,
rendezvényeihez igazodva
tervezik meg.**

Jelenleg olyan lelkésznek tartja, aki aktívan részt vesz a közösségi életben, az iskolai vagy a teljes községet érintő rendezvényeken, de a szellemi munka mellett a ház, udvar körüli teendőket is készségesen elvégzi, hiszen fontos számára a rend és a tisztaság.

A lelkészi munka hősünk életében nemcsak a vasárnapi istentiszteletekre korlátozódik, hanem rengeteg adminisztratív feladatot is magában foglal. Az online gyűlések és a közösségi események szervezése sok időt és energiát igényelnek. Interjúalanyunk pozitív hozzáállásnak tartja, hogy férje számára elengedhetetlen a folyamatos tanulás és fejlődés, annak érdekében is, hogy a hívek számára mindig újdonságokat tudjon mondani – érdekes,

hogy kettejük eltérő időben zajló interjújában ez közös gondolat, hiszen a lelkész úr maga is úgy érzi, hogy egy ember életében a fejlődés, a tanulás folyamat, nem pedig egy pontszerű tevékenység.

A feleség szerint a lelkészi élet egyik kihívása az, hogy a családi élet és a lelkészi hivatás közötti nem mindig könnyű feladat egyensúlyt találni. Ha az ember komolyan és lelkesen végzi munkáját, sokszor elfáradhat, de a közösség iránti elkötelezettsége mindig motiválja. Emellett fontos számára, hogy időt szánjon önmagára, hogy feltöltődjön, és új erőre kapjon. Hitvесе igyekszik mindenben a társa lenni, ennek egyik jele az is, hogy a családi programokat (például a kirándulásokat) a közösség, az egyház eseményeihez, rendezvényeihez igazodva tervezik meg, közös megévezés alapján.

Mindketten kultúrakedvelők és -fogasztók, akik saját szakmai életterületeiket igyekeztek kreatív módon, a közösség számára hasznosan közelíteni egymáshoz. Ennek eredményeként közösen szerveznek kulturális eseményeket, mint például a templomban megszervezett pünkösdi orgonahangverseny. Ezek az események a közönség művelését és szórakoztatását célozzák meg, és mindig nagy érdeklődés kíséri őket. A programok során zenészek és színészek is csatlakoznak hozzájuk, ami még színesebbé teszi az előadásokat, és megmozgatják a lelket, elmélyíti a hallgatókat a szellem és a lélek világában.

Férjét alázatos és szerény embernek látja – ezt a magatartást mi magunk is tapasztaltuk, hiszen „hőstetteiről” alázattal, szerénységgel és röviden mesélt, sokkal bőbeszédűbb volt akkor, amikor elődei életéről és érdemeiről számolt be –, aki mégis hősnek tekinthető, hiszen valódi elkötelezettséggel végzi a feladatát. Valóban hétköznapi hőssé válik a közösség szolgálatában, és ez az értékes munka inspirálja őt is.

Finta Emese Erzsébet

Finta Emese Erzsébet tizenegy éve unitárius lelkész a Torockó községhez tartozó Torockószentgyörgyön. Mielőtt a faluba került volna, Sepsiszentgyörgy mellett, Kálnokon szolgált lelkészként. Mielőtt Csécs Márton ide érkezett volna, Finta Emese Erzsébet beszolgáló lelkész volt Torockón.

Hősünket már az egyetemen megismerte. Bár akkor még nem volt szorosabb az ismeretségük, meglátása szerint talpraesett ember volt már egyetemistaként is. Amikor meghívták

Csécs Márton a torockói gyülekezetbe, úgy érezte, hogy pont egy ilyen emberre van szüksége a gyülekezetnek.

Ha egyetlen szóval kellene jellemeznie torockói lelkésztársát, azt mondaná róla, hogy karizmatikus ember, aki nagyon jó befolyást gyakorol a közösségre. Jó a társaságában lenni, jó vele beszélgetni, tele van olyan ötletekkel, amelyekkel ő személy szerint egyet tud érteni.

Szomszédos települések lelkészeiként együttműködtek gyerektáborok szervezésében, ökumenikus istentiszteletek alkalmával, különféle ünnepek során. Közös céljuk együttes erővel összefogni a torockói és a torockószentgyörgyi közösséget, hiszen már régóta van egyfajta nézeteltérés a két falu között.

Mivel közel laknak egymáshoz, gyakran együtt utaznak szakmai jellegű találkozókra vagy gyűlésekre. Úgy érzi, Csécs Mártonnal élvezet együtt utazni, mert jól vezet, jó élmény mellette lenni, beszélgetés közben hamar megnyilvánul, hogy nagyon jó humora van.

Székelj Erika Ildikó

Székelj Erika Ildikó földrajz szakos tanárnő, 2015 óta a Torockói Sebes Pál Általános Iskola igazgatója. Mivel meglátása szerint az iskola és az egyház gyakran kiegészíti egymást, és mindkettő komoly súllyal bír egy közösség életében, gyakran folytatott szakmai együttműködést Csécs Márton esperessel, már csak azért is, mert az iskolában ő tanítja az unitárius vallást.

Több közösségi szintű esemény kapcsán kértek véleményt tőle, az ötletei építő jellegűek. Sikeres közös munka valósult meg a Duna Napok alkalmával vagy a Sebes Pál- emléktábla avatásakor.

A lelkész urat karizmatikus személyiségnek írja le, aki hiteles és közvetlen, és pozitív hatással van a gyerekekre és a közösség felnőttjeire is egyaránt. Hősként tekinthetünk rá az alapján, ahogyan helytáll a mindennapok kihívásaival szemben.

Összegzés

Csécs Márton Lőrinc torockói unitárius lelkész és esperes egy olyan hétköznapi hős, aki nem szeret hősként tetszelegni. Már a munkafolyamat legelején, amikor ismertettük vele a projektünket, és elmondtuk neki, hogy őt tartjuk a közösség hétköznapi hőséne, ódzkodott ettől a megfogalmazástól és

A Székelykő Torockó és Torockószentgyörgy között. Kovács Kinga Tünde felvétele

a felkéréstől. Megilletődve és szerényen név szerint említett olyan helyi lakosokat, akikről lehetne írni, akik meglátása szerint sokkal inkább megérdemelnék ezt az elismerést, és azt, hogy róluk szóljunk. Magatartását leginkább Reményik Sándor *Akarom* című verse által lehetne jellemezni:

„Akarom: fontos ne legyenek magamnak.
A végtelen falban legyenek egy téglá,
Lépcső, min felhalad valaki más,
Ekevas, mely mélyen a földbe ás,
Ám a kalász nem az ő érdeme.
Legyenek a szél, mely hordja
a magot,
De szirmát ki nem bontja a virágnak,
S az emberek, mikor a mezőn járnak,
A virágban hadd gyönyörködjenek.
Legyenek a kendő, mely könnyet töröl,
Legyenek a csend, mely mindig enyhét ad.
A kéz legyenek, mely váltig simogat,

Legyenek, s ne tudjam soha, hogy vagyok.”

(Reményik Sándor: *Akarom* – részlet)

Bár ő maga nem hangoztatja saját érdemeit, a közössége számára egyértelműen követendő példa, a mai hősök egyike. Egy örökmozgó, hiteles értelmiségi, szellemi vezető. Szerénységét több tényezővel magyarázzuk: Isten szolgáljaként és nem vezetőként, csapatjátékosként tekint magára, nem olyasvalaki szeretne lenni, aki fölülről oktat ki másokat; illetve számol azzal, hogy neki is megvannak a saját hibái, tehát emberileg képtelenség megfelelni a mesékben szereplő hősökkel szembeni elvárásoknak.

Az írás készítője, 2024-ben Cioaban Richard Cătălin, Finta Koppány Csaba, Szőcs Milán, Vasincsa Abigél és Vlas Raul Gabriel a Torockói Sebes Pál Általános Iskola 7. osztályos tanulói voltak. Jelenleg ugyanott folytatják tanulmányaikat. A dolgozat irányítója:

Kovács Kinga Tünde, a Torockói Sebes Pál Általános Iskola magyar szakos tanára.

Jegyzetek

- 1 1999-ben nyerte el ezt a kitüntetést.
- 2 2024. március 21-én beszélgettünk Csécs Márton Lőrincsel a saját otthonában.
- 3 <https://www.torocko.eu/tortenelem.html>. Az oldalon a következő megjegyzés olvasható: „A fenti szöveget az eredeti formájában idéztük Dr. Borbély István *A régi Torockó* című, 1927-ben kiadott könyvéből, megtartva annak az eredeti szöveg szerkezetét, sajátos fogalmazásmódját és irodalmi értékét.”
- 4 Uo.
- 5 Nagy-Bodó Tibor: *Székely várrom Torockószentgyörgyön*, <https://erdelyinaplo.ro/elo-emlekezet/szekely-varrom-torockoszentgyorgyon> (2024. 09. 01.). A helyi önkormányzat sikeresen megnyert pályázati forrásból munkálatokat végez a vár jelenlegi állapotának megőrzése érdekében, illetve a faluban levő Rudnyánszky-kúriát is felújítja, amelyet 1836-ban idősebb Thoroczkay Sándor épített.

